

Grzegorz Maroń**ODWOŁANIA DO PISMA ŚWIĘTEGO
W ORZECZENIACH SĄDÓW USA****Wprowadzenie**

Rodzimej jurysprudencji zagadnienie biblijnych odniesień w praktyce jurysdykcyjnej jest bliżej nieznanie. Reakcją reprezentanta polskiej nauki prawa na wspomnienie o odwoływaniu się przez sądy laickiego i demokratycznego państwa w swoich orzeczeniach do świętej księgi judaizmu i chrześcijaństwa prawdopodobnie byłoby zdziwienie, niedowierzanie i intuicyjne obiekcje bądź wątpliwości co do legalności czy szerzej konstytucyjności tego typu argumentacji. Pojedyncze przypadki sięgania przez polskie sądy w uzasadnieniach orzeczeń do Pisma Świętego¹ traktowane są w środowisku prawniczym – czego świadkiem był autor niniejszego artykułu podczas kilku konferencji naukowych – w kategoriach co najwyżej pewnej „egzotyki” godnej odnotowania jedynie w formie krótkiej wzmianki czy anegdoty².

Biblijne odniesienia o wiele częściej pojawiają się w praktyce orzeczniczej sądów USA, tak federalnych, jak i zwłaszcza stanowych. Ich liczbę można określić na co najmniej kilkaset, ilekroć szacunki ograniczyć tylko do tych przypadków, gdy sąd dokładnie oznaczył księgę biblijną, jej rozdział, ewentualnie także werset, z którego pochodzi zapożyczony fragment. Dużo większa jest natomiast skala sięgania przez sądy amerykańskie do biblijnych paremii czy opowieści bez podawania ich umiejscowienia w Piśmie Świętym³.

---

¹ Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 9 sierpnia 2005 r., I SA/Go 1698/05; wyrok WSA w Poznaniu z 6 grudnia 2007 r., I SA/Po 1053/07; wyrok WSA w Poznaniu z 4 czerwca 2009 r., I SA/Po 363/09; wyrok WSA w Poznaniu z 13 sierpnia 2009 r., I SA/Po 463/09.

² M. Adamski, *Sądy administracyjne: nieplacenie podatków to grzech*, <http://www4.rp.pl/artykul/887963-Sady-administracyjne--nieplacenie-podatkow-to-grzech.html>.

³ Autor najbardziej rzetelnej analizy biblijnych cytatów w sądowych orzeczeniach, M. Medina, odnotował 150 odniesień biblijnych przed 1970 r., 81 w latach 70. i 115 w latach 80. Uwzględnił wyłącznie przypadki, gdy wskazano co najmniej księgę biblijną, z której cytat zapożyczono.

Jakkolwiek nie sposób określać sądowej argumentacji biblijnej (*argumentum ad Scripturam*) jako powszechnej – proporcjonalnie patrząc, jest ona udziałem niewielkiej części wszystkich rozpoznawanych spraw – to zarazem nie pozostaje też ona czymś sporadycznym. Podobnie sporą egzageracją byłoby czynić z tytułowej problematyki istotny przedmiot zainteresowania amerykańskiej jurysprudenencji, choć zwracała już ona uwagę doktryny prawniczej w USA⁴.

Kwestia wykorzystywania przez sądy fragmentów Pisma Świętego jest tylko jednym z wielu przejawów silnych związków amerykańskiego porządku prawnego, w tym orzecznictwa, z religią, zwłaszcza z chrześcijaństwem⁵. Znacznie częściej jednak naukowej refleksji poddawano inne aspekty tych związków, np. wpływ religijnej afiliacji sędziów na praktykę orzeczniczą.

Zwykle o Biblii w jurysprudenencji jest mowa w kontekście analizy źródeł inspiracji dla amerykańskiego prawodawstwa. Reprezentanci nauki prawa badają ustawodawstwo oraz *case-law* pod kątem przejawów oddziaływania Pisma Świętego na postać prawa w USA⁶.

Sięganie przez amerykańskich sędziów do Pisma Świętego w sporządzanych przez nich uzasadnieniach orzeczeń w pewnym stopniu wynika z przeświadczenia części przedstawicieli judykatury o nie tylko religijnej, ale i prawnej donio-

---

Pomijał też wyroki zawierające biblijne odniesienia poczynione w ramach cytowania innych sądowych orzeczeń czy w sprawach, gdzie Biblia była zasadniczym przedmiotem sądowych rozważań, np. kwestia recytowania Pisma Świętego w szkołach publicznych. M. Medina, *The Bible Annotated: Use of the Bible in Reported American Decisions*, „Northern Illinois University Law Review” 1991, vol. 12, s. 187–254. Kwestia oceny skali biblijnych cytatów w wyrokach sądowych jest przedmiotem doktrynalnego sporu. Zdaniem S. Zgonjanin częstotliwość posługiwania się cytatami biblijnymi przez sędziów wzrosła w XX w., podczas gdy cytaty takie rzadko pojawiały się w sądowych orzeczeniach w wieku poprzednim. Ponadto sądowe odniesienia biblijne są o wiele częstsze niż inne odniesienia religijne. S. Zgonjanin, *Quoting the Bible. The Use of Religious References in Judicial Decision-Making*, „New York City Law Review” 2005, vol. 9, s. 34 i 63. M. Reid Krell podaje z kolei, iż proporcjonalnie mierząc, sądowych odniesień biblijnych jest niewiele (np. nie przekraczają one 10 w skali roku w stanowych sądach apelacyjnych), a ich liczbę w XX w. można przedstawić na wykresie linią sinusoidalną, a nie wznoszącą. M. Reid Krell, *And the Spirit of the Lord Spoke within Them: Biblical References by State Appellate Courts, 1900–1999*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1728932.

⁴ Obok wspomnianych prac Mediny, Zgonjanin i Krella zob. także D. O’Mathuna, D. Amundsen, *Historical and Biblical References in Physician-Assisted Suicide Court Opinions*, „Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy” 1998, vol. 12, no. 2, s. 473–496; P. O’Neil, *Courts and the Bible [w:] Religion and American Law: An Encyclopedia*, red. P. Finkelman, New York 2000, s. 45–49; H. Welch, *Bible in American Law [w:] Encyclopedia of American Civil Liberties*, red. P. Finkelman, New York 2006, vol. 1 A–F, s. 125–131.

⁵ Z woli Izby Reprezentantów i Senatu amerykańskiego Kongresu rok 1983 został ogłoszony przez Prezydenta USA Rokiem Biblii, Public Law 97–280.

⁶ Zob. np. J. Turner Johnson, *The Bible in American Law, Politics, and Political Rhetoric*, Filadelfia 1985; W. Federer, *The Ten Commandments & Their Influence on American law. A Study in History*, St. Louis 2003.

słości tej księgi⁷. Sąd ds. Spadków hrabstwa Cattaraugus w 1972 r. stwierdził, iż „jest zobligowany uwzględniać napomnienia i kierować się nakazami Biblii, Lorda Kanclerza Anglii i Sądu Apelacyjnego, chociaż niekoniecznie w tej kolejności”⁸. W jednej ze spraw sędzia z Illinois nazwał z kolei Pismo Święte „najbardziej dynamiczną, trafną, szacowną ze wszystkich ksiąg prawniczych”⁹.

Celem opracowania jest przybliżenie tytułowej praktyki sądów amerykańskich przywoływania Biblii w uzasadnieniach orzeczeń oraz poddanie tej praktyki autorskiej systematyzacji i typologizacji. Studium orzecznictwa pozwoli ukazać wielość kontekstów, w których czyniono użytek z *argumentum ad Scripturam*. Pośrednio analiza ta ujawnia też treściowe bogactwo Pisma Świętego. Objęte przedmiotem badań wyroki dowodzą, iż treść tę można adekwatnie aplikować także do prawnie doniosłych kwestii zawistych przed wymiarem sprawiedliwości.

Poza zakresem opracowania znalazło się inne istotne zagadnienie towarzyszące argumentacji biblijnej sądów, tj. ocena jej dopuszczalności w świetle zasad ustrojowych i procesowych. W ok. 20 sprawach biblijne odniesienia sędziów czynione w toku postępowania były przedmiotem zarzutów podniesionych w apelacji. Charakterystyce stanowiska i argumentacji sądów odwoławczych odnośnie do tego typu zarzutów autor poświęcił odrębny artykuł¹⁰.

1. Typologia biblijnych odniesień występujących w orzeczeniach sądowych

Sądowe odwołania do Pisma Świętego można poddać różnym kategoryzacji w zależności od obranego kryterium podziału. Ze względu na funkcję łączoną z odniesieniami biblijnymi zasadne wydaje się wyróżnić następujące typy *argumentum ad Scripturam*:

- służące przedstawieniu genezy poszczególnych instytucji prawnych i ich ewolucji na przestrzeni wieków,
- będące źródłem informacji o stosunkach społeczno-ekonomicznych, poziomie wiedzy, ludzkich skłonnościach i przypadłościach oraz o standardach moralnych w dawnych czasach,

---

⁷ R. Cochran, D. VanDrunen, *Law and the Bible: Justice, Mercy and Legal Institutions*, Downers Grove 2013; W. Brewbaker, *The Bible as a Law Book? Thomas Aquinas on the Juridical Uses of Scripture*, „Rutgers Journal Of Law & Religion” 2010, no. 12, s. 76–119.

⁸ *In re: Estate of Runals*, 328 N.Y.S.2d 966, 979 (Surr. Ct. 1972).

⁹ *People v. Williams*, 182 Ill App. 3d 598, 606 (Ill. App. Ct. 1989, Pincham dissent). Użyte w przypisach terminy *dissent* i *concurrency* obok nazwiska sędziego oznaczają odpowiednio zdanie odrębne i zdanie polemiczne.

¹⁰ Zob. G. Maroń, *Biblijne uwagi sędziów podczas procesu karnego w świetle orzecznictwa sądów odwoławczych USA*, „Studia Prawnoustrojowe” 2016, nr 31 (w druku).

- jako wskazówka interpretacyjna przy wykładni różnych terminów i zwrotów na podobieństwo słowników językowych i innych dzieł historycznych czy literackich,
- wyrażające tzw. ludową mądrość (*folk wisdom*), czyli ogólne oraz ponadczasowe prawidłowości życia człowieka i życia społecznego,
- o celach ilustracyjnych, tj. zestawiające na zasadzie analogii strony postępowania sądowego i ich przypadki losowe z postępowaniem postaci biblijnych i zdarzeniami opisanymi na kartach Pisma Świętego,
- będące odpowiedzią na biblijną argumentację strony postępowania sądowego,
- jako pozaprawna – wyłączna lub częściej jedna z kilku – podstawa rozstrzygnięcia przez sąd rozpoznawanej kwestii prawnej.

Innym kryterium systematyzacji sądowych odniesień biblijnych jest kryterium przedmiotowe (treściowe). Odwołania do Pisma Świętego można pogrupować w oparciu o przynależność ich tematyki do poszczególnych gałęzi i działów prawa. Ewentualnie niniejsze odniesienia można omawiać pod kątem ich relewantności na gruncie prawnie doniosłych wieloaspektowych zjawisk i problemów społecznych regulowanych przepisami kilku różnych gałęzi prawa.

Poniższa charakterystyka biblijnych odwołań w orzecznictwie amerykańskim będzie czyniona z uwzględnieniem obu zaproponowanych kryteriów. Poszczególne typy biblijnych odniesień nie mają charakteru rozłącznego. Z tego samego cytatu biblijnego sądy korzystają dla różnych celów. Podobnie w jednym fragmencie Pisma Świętego można doszukiwać się treści wyrażających problematykę dwóch czy kilku gałęzi prawa.

Ramy opracowania nie pozwalają na przytoczenie brzmienia wszystkich biblijnych odniesień pojawiających się w orzeczeniach sądów amerykańskich. Za każdym razem podano jednak w tekście artykułu oznaczenie fragmentu czy fragmentów Pisma Świętego, do których odwołał się sąd. Wielość wyroków zawierających nawiązania do Biblii wymusiła też pewną selekcję przy samym przywoływaniu sądowych przeczeń. W opracowaniu wykorzystano cytaty biblijne w tłumaczeniu Biblii Trzeciego Tysiąclecia. Wymienione w przypisach orzeczenia zapisano w sposób właściwy dla amerykańskiego porządku prawnego i stosowanych w nim oznaczeń wyroków sądowych.

2. Biblijne odniesienia w systematyce dogmatyczno-prawnej

Jak powyżej wskazano, biblijne odniesienia można pogrupować ze względu na to, do jakiej jednej czy kilku gałęzi prawa przynależy materia spraw, których te odniesienia dotyczą. Najczęściej fragmenty Pisma Świętego były przez sądy

wykorzystywane przy charakterystyce kwestii ustrojowych (w tym zwłaszcza wymiaru sprawiedliwości i relacji państwo–Kościół), prawa procesowego, prawa rodzinnego czy prawa karnego.

2.1. Zasady ustrojowe

Separacja władz oraz rozdział Kościoła od państwa

Cytatami biblijnymi niejednokrotnie posługiwano się w celu artykułacji zasad ogólnoustrojowych. Jeden z sędziów, wyróżniając za A. Kuyperem cztery sfery władzy, tj. indywidualne władztwo nad sobą, rodzinę, Kościół i państwo, stwierdził, iż łączy je to, że „wszystkie one posiadają konkretną i ograniczoną jurysdykcję od najwyższego źródła wszelkiej legitymowanej władzy, Boga (zob. List do Rzymian 13:1: «Nie ma bowiem władzy, która by nie pochodziła od Boga, a te, które są, zostały ustanowione przez Boga»), który jako Najwyższy Sędzia Świata jest ostateczną władzą nad wszelkimi sporami między ludźmi, jak również między wszystkimi ludzkimi rządami»¹¹.

Słowa Jezusa „Oddajcie więc Cezarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 22:21; Mk 12:17; Łk 20:25) posłużyły pomocniczo do ustalenia prerogatyw władzy publicznej. Państwo nie może ingerować w to, co „niecesarskie”, np. w wewnętrzne sprawy poszczególnych Kościołów, ich doktryny i zasad członkostwa.

Powyższy cytat wraz z innymi fragmentami Biblii (2 Krn 26:16–21; 1 Sm 13:13–14; Ezd 7:21–24; Mt 18:15–20; Mt 16:19; Mt 22:21; Dz 18:12–16; 1 Kor 6) wyrażają zasadę rozdziału Kościoła od państwa¹². Według tej zasady obowiązek przestrzegania prawa nie kłóci się z powinnościami religijnymi¹³. W szczególności nie narusza wolności religijnej jednostki orzeczenie przez sąd rozwodu bez decydowania o winie¹⁴ czy wymóg stosowania się wiernych i Kościołów do postanowień prawa podatkowego¹⁵.

Państwo, egzekwując to, „co cesarskie”, stara się jednak szanować to, „co Boskie”, czego przykładem są wyłączenia podatkowe dla organizacji religijnych i charytatywnych (Rdz 47:26; Ezd 7:24)¹⁶. Przejawem responsywności jest rów-

¹¹ *Ex parte G.C., Jr.*, 924 So. 2d 651, 676 (Ala. 2005, Parker dissent).

¹² *State v. Malumphy* 105 Ariz. 200, 209 (Ariz. 1969, McFarland concurrence); *Duffey v. Kalifornia State Personnel Bd.*, 232 Cal. App. 3d 1, 18 n. 11 (Cal. Ct. App. 1991); *Yates v. El Bethel Primitive Baptist Church*, 847 So. 2d 331, 350–53 (Ala. 2002, Moore dissent).

¹³ *Semansky v. Common Plebs Court*, 13 N.J. Misc. 589, 180 A. 214, 215 (1935).

¹⁴ *Wikoski v. Wikoski*, 355 Pa. Super. Ct. 409, 415 (Pa. Super. Ct. 1986).

¹⁵ *In re Appeal of Open Door Baptist Church*, 63 Pa. Commw. Ct. 292, 297 n. 1 (Pa. Cmmw. Ct. 1981); *Davis v. U.S.*, 742 F.2d 171, 172 n. 1 (5th Cir. 1984). Legitymację władzy do nakładania podatków potwierdzała także biblijna wzmianka o spisie mieszkańców dla celów podatkowych (Łk 2:1); *Com. v. Marco Electric Mfg. Corp.*, 32 Pa. Commw. 360, 362 (Pa. Cmmw. Ct. 1977).

¹⁶ *State Board Of Tax Comm'r v. Wright*, 139 Ind. App. 370, 375 (Ind. Ct. App. 1966); *Kollel Horabonim v. Williams*, 48 N.Y. 2d 305, 306 (N.Y. 1979).

niez sięganie przez sądy do Pisma Świętego przy ustalaniu cech organizacji tego typu, np. pomoc ubogim (Ps 14:6; Hi 34:19; 1 Sm 2:8; 1 J 3:17; Prz 17:5; Prz 29:7; Pwt 15:11; Mt 25:31–46)¹⁷ czy chrystianizacja poprzez muzykę (Ps 57:7–8; Ps 71:22; Ps 81:1–3; Ps 92:1–3; Ps 98:5–6; Ps 137:1–2; Ps 147:6–8; Ps 150:1–6)¹⁸. W jednej ze spraw sąd uznał, że próba wpływania na legislatywę, jakkolwiek zakazana przez prawo podatkowe dla organizacji religijnych i charytatywnych, nie pozbawia je korzyści fiskalnych, skoro oddziaływanie na władzę publiczną to część misji religijnej (Jk 1:22; Mt 28:19)¹⁹.

Jako niekonstytucyjne narzucenie tego, „co Boskie”, wszystkim obywatelom traktowano przepisy zakazujące handlu bądź pracy w niedziele (Rdz 2:2; Wj 31:14–15; Lb 15:32–36; Pwt 15)²⁰ czy praktykę pociągania do odpowiedzialności osób niepodzielających wiary w biblijną wizję świata, np. zwolnienie nauczyciela, który podczas lekcji poparł teorię Darwina, przyjął symboliczną, a nie literalną wymowę Pisma Świętego oraz odrzucił wiarę w duszę, życie pośmiertne, piekło i niebo (J 20:29)²¹.

Pouczenie Chrystusa „Oddajcie więc Cezarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga” znajdowało zastosowanie także w sprawach rozgraniczenia kompetencji poszczególnych rodzajów władzy państwowej, w szczególności legislatywy i judykatury²², czy do delimitacji uprawnień różnych pionów tego samego typu władzy, np. do określenia właściwych relacji pomiędzy sądownictwem stanowym a federalnym²³.

Nie oznacza to jednak, iż poszczególne rodzaje władzy nie mogą wzajemnie adresować do siebie jakichkolwiek uwag. Sądy postulowały prawodawcy kierowanie się ekonomią legislacyjną i czytelnością prawa. Prawodawca w ich ocenie nie powinien tworzyć prawa dla każdej kwestii moralnej czy technicznej, lecz jak Chrystus i Mojżesz polegać na kilku klarownych zasadach. Jako wzorzec czytelności prawa wskazywano Dekalog i przykazanie miłości bliźniego (Wj 20:1–17; Pwt 5:6–21; Pwt 22:36–40)²⁴. Praktykę kilkukrotnego nowelizowania

---

¹⁷ *Steer, Inc. v. Department of Revenue*, 803 P.2d 601, 608 (Mont. 1990, Weber dissent); *Jesus Center v. Farmington Hills*, 215 Mich. App. 54, 65–65 (Mich. Ct. App. 1996).

¹⁸ *Lindenberg v. United States Dep't of Justice*, 657 F. Supp. 154, 163–64 (D.D.C. 1987).

¹⁹ *Pritchard v. Liggett & Myers Tobacco Co.* 122 F. 2d 108, 110 (3d Cir. 1941).

²⁰ *People v. Gill*, 206 Misc. 585, 588 (Cit. Mag. Ct 1954); *Moore v. Thompson*, 126 So. 2d 543, 544 (Fla. 1960); *People v. Abrahams*, 40 N.Y. 2d 277, 281 (N.Y. 1976); *Division of Paramutual Wagering v. Florida Horse Council*, 464 So. 2d 128, 129 (Fla 1985); *Frazee v. Department of Employment Sec.*, 159 Ill. App. 3d 474, 477–78 (Ill. App. Ct. 1987).

²¹ *Moore v. Gaston County Bd. Of Education*, 357 F. Supp. 1037, 1043 (W.D.N.C. 1973).

²² *Polite v. Diehl*, 507 F.2d 119, 140 (3d Cir. 1973) (Kalodner concurrence i dissent); *Goldfarb v. Secretary of Health, Educ. And Welfare*, 396 F. Supp. 308, 309 (E.D.N.Y. 1975, Moore concurrence).

²³ *In re Oran's Petition*, 45 Misc. 2d 616, 646–47 (N.Y. Misc. 1965).

²⁴ *People v. Douglas*, 21 Misc. 2d 551, 557 nn. 11–12 (N.Y. Misc. 1959); *Daniel v. State*, 668 S.W. 2d 390, 395 (Tex. Crim. App. 1984, Teague concurrence).

tych samych przepisów – utrudniającą ich wykładnię – skrytykowano słowami: „Nikt nie przyszywa łąty z surowego sukna do starego ubrania. W przeciwnym razie nowa łąta obrywa jeszcze [część] ze starego ubrania i robi się gorsze przedarcie” (Mk 2:21)²⁵.

Model sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz wzorzec sędziego

Stosunkowo często amerykańskie sądy w Piśmie Świętym odnajdywały antecedencję współczesnych kanonów praktyki jurysdykcyjnej oraz sędziowskiego etosu i sędziowskiej deontologii. Szczególnie silnie eksponowano potrzebę poszanowania zasady niedyskryminacji i równości wszystkich wobec prawa oraz zasady sprawiedliwości, zwłaszcza w kontekście praw cudzoziemców, imigrantów i przybyszów z innych stanów USA (Kpł 19:15; Kpł 19:33; Kpł 24:22; Pwt 1:16–17; Pwt 16:18–20; Rz 2:11; Ga 3:28; Dz 22:24–29)²⁶.

Powinności judykatury łączono z biblijnymi wezwaniami do rozstrzygania spraw sprawiedliwie, uczciwie, bezstronnie, bez względu na status materialny i społeczny podsądnych, do nieprzyjmowania łapówek (Wj 30:15; Pwt 1:16–17; Pwt 16:18–20; Pwt 24:22; Pwt 25:1–3; Kpł 19:15; Mi 6:8; Ps 15:2–5; Mt 23:23)²⁷.

Jeden z sędziów zauważył, iż „sześć tysięcy lat ludzkiego doświadczenia nie zmniejszyło prawdy” biblijnego nakazu: „Nie będziecie wydawać niesprawiedliwych wyroków. Nie będziesz stronniczym na korzyść ubogiego, ani nie będziesz miał względów dla bogatego. Sprawiedliwie będziesz sądził bliźniego” (Kpł 19:15), ale „raczej nasze doświadczenie go uprawomocniło”²⁸.

W Biblii doszukiwano się potwierdzenia tego, iż już w czasach starożytnych zwracano uwagę na potrzebę spójności orzecznictwa (Kpł 24:22²⁹), rzetelnego wypełniania obowiązków zawodowych przez sędziego (1 Kor 14:40³⁰), dokładnie

---

²⁵ *State v. Hughes*, 351 Mo. 651, 657 (Mo. 1943).

²⁶ Zob. np. *Memorial Hospital v. Maricopa County*, 415 U.S. 250, 261 (1974); *Troyer v. Town Of Babylon*, 483 F. Supp. 1135, 1140 (E.D.N.Y. 1980); *Broadway Books, Inc. v. Roberts*, 642 F. Supp. 486, 494 (E.D. Tenn. 1986); *Bhandari v. First Nat'l Bank of Commerce*, 829 F. 2d 1343, 1352 n. 17 (5th Cir. 1987). Fragmenty biblijne (Dz 16:35–39; Dz 22:25–29; Dz 25:11) służyły sądom także do wyeksponowania tego, iż pewne prawa, w tym ochrona ze strony państwa, powiązane są z obywatelstwem. *Vance v. Rumsfeld*, 701 F. 3d 193, 222 (7th Cir. 2012).

²⁷ Zob. np. *D'Angelo v. Gardner*, 107 Nev. 704, 724 (Nev. 1991); *Life Ins. Co. of Georgia v. Johnson*, 684 So. 2d 685, 703 (Ala. 1996, Gooper concurrence i dissent); *Anderson v. Seward Luggage Co.*, 62 Ark. App. 186, 192 (Ark. Ct. App. 1998); *Ex Parte Melof*, 735 So.2d 1172, 1187 (Ala. 1999, Hooper concurrence); *Paey v. State*, 943 So. 2d 919, 937 (Fla. Dist. Ct. App. 2006, Seals dissent); *Incantalupo v. Lawrence Union Free Sch. Dist. No. 15*, 829 F.Supp. 2d 67, 73 (E.D.N.Y. 2010); *Fleisher v. Standard Ins. Co.*, 679 F. 3d 116, 131 (3d Cir. 2012, Garth dissent).

²⁸ *Mayweather v. Mangum Constructing, Inc.*, 71 Ark. App. 322, 329–330 (Ark. Ct. App. 2000, Griffen dissent).

²⁹ *Reda Pump Co. v. Finck*, 713 S.W. 2d 818, 822 (Ky. 1986, Leblison dissent).

³⁰ *Medunic v. Lederer*, 64 F.R.D. 403, 404 n. 1 (E.D.Pa. 1974).

ści w dochodzeniu do prawdy (Pwt 13:15; Pwt 19:18)³¹, wysłuchania racji obu stron i rozważenia różnych argumentów (Prz 18:17)³², przejawiania rozwagi w podejmowaniu decyzji poprzez uwzględnianie ich konsekwencji (Mt 13:29–30)³³ czy formułowania sądowych orzeczeń w sposób przejrzysty (1 Kor 14:7–9)³⁴.

Biblia okazywała się pomocna również do wyjaśnienia pojęć „sprawiedliwość” i „słuszność”. Sądy poprzez odniesienia biblijne kwestionowały utożsamianie sprawiedliwości ze zgodnością z literą prawa czy też podkreślały, iż realizacja sprawiedliwego celu musi odbywać się sprawiedliwymi metodami (Rdz 18:25; Pwt 16:20; Pwt 32:4)³⁵.

Jako przestrożę dla sędziów wskazywano biblijne relacje mówiące o ludzkiej niesprawiedliwości i nikczemności, np. historia biedaka i bogacza opowiedziana przez proroka Natana królowi Dawidowi (2 Sm 12), pouczenia proroka Amosa (Am 5:10–15) czy nauczanie Jezusa na Górze (Mt 5)³⁶.

Cytaty biblijne wykorzystywano, uzasadniając paradygmaty znamionujące porządek *common law*. Przykładowo sens doktryny *stare decisis* – służącej pewności prawa – wyjaśniono m.in. poprzez pouczenie: „Nie przesuвай starej miedzy, ustalonej przez twoich przodków” (Prz 22:28)³⁷. Cytatem tym skrytykowano też nagłą zmianę interpretacji wciąż tego samego literalnie prawa przez sąd³⁸. Rygorystyczne trzymanie się doktryny *stare decisis* porównano z kolei do prawa Medów i Persów. „Kiedy sąd popełnia poważny błąd, nie musi on pozostać na zawsze dlatego, że to sąd go popełnił. Sędziowie nie są nieomylni. Nie żyjemy pod rządami prawa Medów i Persów, których dekryty, jak mówi Biblia «nie zmieniały się» raz wydane” (Dn 6:9)³⁹.

Fragmenty Pisma Świętego towarzyszyły rozumowaniu sądów odnośnie do kwestii teoretyczno-prawnych skorelowanych z interpretacją i stosowaniem prawa. Potrzebę odejścia w pewnych przypadkach od wykładni tekstualnej na rzecz wykładni celowościowej, historycznej czy zdrowego rozsądku uzasadniano słowami: „On też sprawił, żeśmy mogli stać się sługami Nowego Przymierza, przymierza nie litery, lecz Ducha; litera bowiem zabija, Duch zaś ożywia”

³¹ *U.S. v. Vita*, 294 F. 2d 524, 532 (2d Cir. 1961).

³² *Vestry Church v. Orkin*, 373 S.C. 200, 206 (S.C. Ct. App. 2007); *McGill v. Superior Court*, 195 Cal.App. 4th 1454, 1516 (Cal. Ct. App. 2011).

³³ *U.S. v. Bize*, 86 F. Supp. 939, 945 (D. Neb. 1949).

³⁴ *Dataphase Systems, Inc. v. CL Systems, Inc.*, 640 F. 2d 109, 112 n.1 (8th Cir. 1981).

³⁵ *Matter Of Rein v. Wagner*, 49 Misc. 2d 683, 684 (N.Y. Misc. 1965); *Rivera v. Apfel*, 99 Civ. 3945 (S.D.N.Y. May 15, 2000); *In Re Holocaust Victim Assets Litigation*, 314 F. Supp. 2d 155 (E.D.N.Y. 2004).

³⁶ *Seide v. Prevost*, 536 F. Supp. 1121, 1138 n. 10 (S.D.N.Y. 1982).

³⁷ *State ex rel. Moore v. Molpus*, 578 So. 2d 624 (Miss. 1991); *Ullman Bros. v. State*, 16 Ala. App. 526, 529 (Ala. Crim. App. 1918).

³⁸ *New Orleans G.N.R. Co. v. Walden*, 160 Miss. 102, 119 (Miss. 1931, McGowen dissent).

³⁹ *Perez v. State*, 620 So. 2d 1256 (Fla. 1993).

(2 Kor 3:6)⁴⁰. Cytat ten wyraża zasadę, iż „Absolutna sprawiedliwość wobec jednostki, a nie rygoryzm słownych znaczeń wywodzących się z wyrażen za-krzepłych w terminologii prawnej, jest pożądanym celem”⁴¹.

W Piśmie Świętym znajdowano jednak również argument za ścisłą wykładnią językową przepisów: „Nic nie dodacie do tego, co ja wam nakazuję, i nic z tego nie odejmiecie, zachowując nakazy Pana, Boga waszego, które na was nakładam” (Pwt 4:2)⁴². Odejście od klarownego znaczenia językowego ustawy, skutkujące błędną wykładnią, porównano nawet do wieży Babel (Rdz 11:9)⁴³.

Surowe konsekwencje nieprawidłowego wypowiedzenia wyrazu „Sizbolet” opisane w biblijnej Księdze Sędziów (Sdz 12:6)⁴⁴ skonfrontowano z odmową uchylecia wyroku z powodu nieudzielenia oskarżonemu pouczeń ściśle zgodnie z wymogami jednego z precedensów Sądu Najwyższego. Historia zgładzenia Efraimitów za językową nieprecyzyjność posłużyła jako przestroga przed purytańskim rygoryzmem w stosowaniu prawa.

Niejednokrotnie w Biblii odnajdywano pierwowzór pozasądowych sposobów rozstrzygania sporów, takich jak mediacja czy postępowanie pojednawcze prowadzące do ugody. W sprawach, gdzie obiema stronami były Kościoły i związki wyznaniowe, sądy konieczność rozstrzygnięcia przez siebie konfliktu uzasadniały tym, iż powód i pozwany nie posłuchali słów św. Pawła i nie zdecydowali się podać spór pod osąd któregoś z mądrych współbraci (1 Kor 6:1 i 5–8)⁴⁵. Zachęcając strony do zawarcia ugody cytowano również Jezusa: „Pogódź się ze swoim przeciwnikiem szybko, dopóki jesteś z nim w drodze, by cię przeciwnik nie podał sędziemu, a sędzia dozorczy, i aby nie wtrącono cię do więzienia” (Mt 5:25)⁴⁶.

2.2. Zasady postępowania sądowego i gwarancje procesowe oskarżonego

W Piśmie Świętym sądy upatrują antycznych źródeł współczesnych paradygmatów postępowania sądowego w USA. W licznych biblijnych cytatach swój wyraz znajduje „zasada dwóch świadków” (Lb 35:30; Pwt 17:6; Pwt 19:15;

---

⁴⁰ Poprzestając tylko na nowszych orzeczeniach wymienić można: *In Re Sigle* (Bankr. N.D. Miss. May 18, 2004); *Short v. Wells Fargo Bank Minnesota, N.A.*, 401 F. Supp. 2d 549, 559 (S.D.W. Va. 2005); *Hudson v. United Servs. Auto Ins.*, 150 Ohio Misc. 2d 23, 38 (Ohio Com. Pleas 2008).

⁴¹ *Lever v. State*, 34 Ala. App. 523 529 (Ala. Crim. App. 1949).

⁴² *In re Kolinsky*, 100 B.R. 695, 704 (Bankr. S.D.N.Y. 1989).

⁴³ *Co-Con, Inc. v. Bureau of Revenue*, 87 N.M. 118, 128 (N.M. Ct. App. 1974, Sutin dissent).

⁴⁴ *Young v. Warden*, 383 F. Supp. 986, 1003 (D. Md. 1974).

⁴⁵ *First Congregational Church v. Evangelical and Reformed Church*, 160 F.Supp. 651, 666 (S.D.N.Y. 1958); *Conference v. Piner*, 147 S.E. 2d 581, 584 (N.C. 1966); *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church & School v. E.E.O.C.*, 132 S.Ct. 694 (2012).

⁴⁶ *Matter Of Rosenblatt*, 167 Misc. 258, 262 (N.Y. Misc. 1938); *Kennedy v. District Court*, 121 Mont. 320, 325 (Mont. 1948); *Saint Mary's Press Of Minn. v. Devore Sons, Inc.* (D. Minn. Jun 29, 2004).

Iz 8:2; 1 Kr 21:10 i 13; Mt 18:16; Mt 26:60; J 5:31; J 8:17; 1 Tm 5:19; Hbr 10:28). W Stanach Zjednoczonych zgodnie z tą zasadą dwaj niezależni świadkowie muszą zeznać, iż dana osoba złożyła fałszywe zeznania, aby ukarać ją za krzywoprzysięstwo. Konstytucja USA od jej spełnienia uzależnia możliwość skazania za zdradę stanu. Do przedmiotowej zasady sięgano także w innych sprawach, gdzie podkreślano niewystarczający charakter przyznania się samego oskarżonego do uznania go za winnego. Często też sądy konfrontowały prawo stanowe z prawem biblijnym, negując obowiązywanie niniejszej reguły⁴⁷.

Historia oddzielnego przesłuchania przez proroka Daniela dwóch starców oskarżających Zuzannę o cudzołóstwo (Dn 13:51) służy sądom amerykańskim jako starożytny pierwowzór dzisiejszej zasady procesowej odseparowania od siebie świadków składających zeznania (*sequestration rule*)⁴⁸. Kazus Zuzanny to „zdroworoządkowa mądrość wieków”, która jest podstawą art. 615 Federal Rules of Evidence, czyli zasady będącej „jednym z najważniejszych mechanizmów procesowych w dochodzeniu do prawdy”⁴⁹. Cytaty biblijne przywoływano też, uzasadniając możliwość kwestionowania wiarygodności świadka (*witness impeachment*) (Hi 31:35; Mt 12:37)⁵⁰.

W Piśmie Świętym odnajdywano informacje o gwarancjach procesowych dla oskarżonego, powszechnie akceptowanych w dzisiejszych państwach demokratycznych. Prawo oskarżonego do konfrontacji zestawiano ze słowami św. Pawła: „Rzymianie nie mają zwyczaju skazywania kogokolwiek na śmierć, zanim oskarżony nie stanie wobec oskarżycieli i nie będzie miał możliwości bronięcia się przed zarzutami” (Dz 25:16)⁵¹. Zachowanie się Jezusa podczas procesu (Mt 27:11–14) posłużyło do wyjaśnienia, iż milczenie w obliczu zarzutów nie jest wyznacznikiem winy oskarżonego, a skorzystanie przez niego podczas przesłuchania z możliwości odmowy odpowiedzi na pytania nie stanowi obciążającej go okoliczności⁵². Domniemanie niewinności oskarżonego łączono z historią starań Abrahama o uratowanie przed zagładą rzekomych

⁴⁷ *Cramer v. U.S.*, 325 U.S. 1, 24 (1945); *Wade v. State* 381 So. 2d 1057, 1062 (Ala. Crim. App. 1980); *Smith v. State*, 51 Md. App. 408, 421 (Md. Ct. Spec. App. 1982); *State v. Aten*, 79 Wn. App. 79, 89 (Wash. Ct. App. 1995); *State v. Lewis*, 360 N.C. 1, 8 (N.C. 2005); *State v. Smith*, 362 N.C. 583, 589 (N.C. 2008).

⁴⁸ Z nowego orzecznictwa zob. *McGill v. Gore Dump Trailer*, 86 Md. App. 416, 421 (Md. Ct. Spec. App. 1991); *Lopez v. House Of Coffee Inc.*, 332 N.J. Super. 364, 365 (N.J. Super. App. Div. 1998); *Anderson v. State* (Tex. App. Jul 01, 2004); *State v. Jordan*, 325 S.W.3d 1 (Tenn. 2010).

⁴⁹ *U.S. v. Rhynes*, 218 F. 3d 310, 334 (4th Cir. 2000, Niemeyer dissent).

⁵⁰ *Smith v. Fire Insurance Co.*, 320 Mo. 146, 168 (Mo. 1928); *Yowell v. State*, 28 Md.App. 279, 282, n. 3 (Md. Ct. Spec. App. 1975).

⁵¹ Spośród wielu sądowych orzeczeń, w których przywołano niniejszy fragment Dziejów Apostolskich, wskazać można dwa wyroki Sądu Najwyższego: *Coy v. Iowa*, 487 U.S. 1012, 1015–1016 (1988); *Lilly v. Virginia*, 527 U.S. 116, 141 (1999, Breyer concurrence).

⁵² *People v. Simmons*, 28 Cal. 2d 699, 713–714 (Cal. 1946).

sprawiedliwych mieszkańców Sodomy (Rdz 18:22–32)⁵³. Słowa z księgi Nahuma „Po raz wtóry nie powstanie ucisk” (Na 1:8) – w interpretacji św. Hieronima sprowadzające się do reguły „Bóg nie sądzi dwukrotnie za ten sam czyn”⁵⁴ – wskazywano jako wyraz zasady *double jeopardy*, czyli anglosaskiego odpowiednika łacińskiej reguły *ne bis in idem*. Biblię cytowano również na poparcie prawa oskarżonego do składania zeznań (Ps 15:4)⁵⁵ czy generalnie prawa jednostki do sądu (Pwt 1:16)⁵⁶. Sądy podawały także przypadki rażącego naruszenia gwarancji procesowych oskarżonych opisane w Biblii, np. biczowanie św. Pawła (Dz 22:22–29)⁵⁷.

2.3. Prawo rodzinne

Znaczna część orzeczeń, w których pojawiają się cytaty biblijne, dotyczy problematyki prawa rodzinnego, zwłaszcza takich instytucji, jak małżeństwo i władza rodzicielska.

Sądy, charakteryzując małżeństwo i jego ewolucję na przestrzeni wieków, niejednokrotnie sięgały do Pisma Świętego. Przywoływały fragmenty zarówno Starego (Rdz 2:24; Wj 21:7–11; Pwt 22:13–19 oraz 28–29; Pwt 24:1–4), jak i Nowego Testamentu (Mt 5:31–32; Mt 19:3–12; Mk 10:2–12; Łk 16:18; Rz 7:2; 1 Kor 7:10–11; Ef 5:31–33)⁵⁸. „Instytucja małżeństwa jako związku mężczyzny z kobietą unikalnie obejmującego prokreację i wychowanie dzieci w rodzinie jest tak stara, jak Księga Rodzaju”⁵⁹.

W kontekście zasad biblijnych sądy dokonywały wykładni przesłanek zawarcia małżeństwa oraz wzajemnych praw i obowiązków małżeńskich czy praw małżonków wobec osób trzecich.

Z Biblii wywodzono genezę zakazu zawierania małżeństwa przez kuzynów oraz bratanka (siostrzeńca) z ciotką (Kpł 18:6 i 12–13; Kpł 20:19)⁶⁰. Zasadę, iż mąż i żona „stają się jednym ciałem” (Rdz 2:24; Mt 19:5; Mk 10:8; Ef 5:31)

⁵³ *U.S. v. Kandirakis*, 441 F. Supp. 2d 282, 316–317 (D. Mass. 2006).

⁵⁴ *Bartkus v. Illinois*, 359 U.S. 121, 154–155 (1959, Black dissent i concurrence); *State v. Fletcher*, 22 Ohio App. 2d 83, 95 n. 23 (Ohio Ct. App. 1970); *Richardson v. State*, 717 N.E. 2d 32, 40 (Ind. 1999).

⁵⁵ *State v. Wilcox*, 206 N.C. 691, 693 (N.C. 1934); *State v. McKinnon*, 223 N.C. 160, 164–165 (N.C. 1943). W porządku prawnym USA nie występuje podział na „zeznania” świadka i „wyjaśnienia” oskarżonego.

⁵⁶ *In re Steinberg*, 138 F. Supp. 462, 466 (S.D.Cal. 1956).

⁵⁷ *State v. Ellis*, 294 Mo. 269, 270 (Mo. 1922).

⁵⁸ *Parks v. Parks*, 182 Or. 322, 327 (Or. 1947); *Wolfe v. Wolfe*, 46 Ohio St. 2d 399, 402–403 (Ohio 1976); *Burns v. Burns*, 223 N.J. Super. 219, 225, n. 3 (N.J. Super. App. Div. 1987).

⁵⁹ *Baker v. Nelson*, 191 N.W. 2d 185, 186 (Minn. 1971).

⁶⁰ *Incuria v. Incuria*, 155 Misc. 755, 757 (N.Y. Misc. 1935); *In re Loughmiller*, 229 Kan. 584, 586 (Kan. 1981).

przywoływano przy omawianiu historii instytucji wspólności majątkowej małżonków (*tenancy by the entirety*)⁶¹. Słowa „wobec żony młodości twojej nie postępuj zdradliwie!” (Mt 2:15) posłużyły z kolei do wyjaśnienia historycznego rodowodu prawa żony do alimentów od męża⁶².

Instytucję *dower* (w *common law* prawo żony do części majątku męża po jego śmierci, służące zabezpieczeniu jej interesów w momencie zostania wdową) odróżniono od żydowskiego mohar (sumy pieniężnej lub innych dóbr materialnych przekazywanych przez przyszłego męża rodzicom panny młodej), o którym wspomina Sychem w rozmowie z ojcem i braćmi Diny: „Wyznaczcie mi choćby największą zapłatę i podarunek, a gotów jestem dać tyle, ile mi powiecie, byleście tylko dali mi dziewczynę za żonę” (Rdz 34:12)⁶³. Odniesienia biblijne czyniono też przy charakterystyce anglosaskiej instytucji *loss of consortium*, czyli prawa męża do odszkodowania za utratę możliwości pożycia seksualnego z żoną na skutek działań trzeciej strony, np. poprzez spowodowanie wypadku, w którym żona została ranna (Mt 19:5)⁶⁴.

W Biblii doszukiwano się źródeł zasady zwierzchności męża nad żoną: „Żony niechaj będą poddane swym mężom, jak Panu” (Ef 5:22). Niekiedy próbowano wyprowadzić z niej zakaz pozywania męża przez żonę⁶⁵. Postrzeganie męża jako władcy nad podległą mu żoną (Rdz 3:16) jeszcze w XIX w. prowadziło sąd do konkluzji o legitymacji męża do stosowania przemocy wobec małżonki⁶⁶. Tą samą zasadą tłumaczono, dlaczego wniosek o zobowiązanie do zachowania spokoju (*peace bond*) może na gruncie przepisów z 1862 r. złożyć tylko żona przeciwko mężowi, a nie odwrotnie. Mąż, sprawując władzę w rodzinie, nie potrzebował natenczas na drodze prawnej prosić państwo o pomoc⁶⁷.

W niektórych sprawach sądy podnosiły jednak, iż Biblia zawiera nie tylko fragmenty obligujące żonę do bycia podległą i posłuszną mężowi (1 P 3:1; Kol 3:18; Ef 5:22–24), ale także wzywające męża do szanowania i kochania swojej żony (Kol 3:19; 1 P 3:7; Ef 5:33). Wskazywano, iż Pismu Świętemu nieobce jest różnicowanie zadań i obowiązków męża i żony (1 Kor 14:33–35; Kol 3:22), ale zarazem gorsze traktowanie żony postrzegano za sprzeczne z hymnem o miłości (1 Kor 13:1–13) odczytywanym podczas wielu religijnych ceremonii zawarcia małżeństwa⁶⁸. Można podać również przykład sprawy, gdzie sąd skrytykował

⁶¹ *Freeman v. Belfer*, 173 N.C. 581, 634 (N.C. 1917); *In re Jeffers*, 3 B.R. 49, 52 n. 5 (Bankr., N.D.Ia 1980).

⁶² *Wright v. Wright*, 427 N.W. 2d 372, 375 (S.D. 1984, Sabers dissent).

⁶³ *Corporation Commission v. Dunn*, 174 N.C. 679, 734 (N.C. 1917).

⁶⁴ *Neuberg v. Bobowitz*, 401 Pa. 146, 150 (Pa. 1960).

⁶⁵ *Allen v. Allen*, 246 N.Y. 571, 583 (N.Y. 1927, Pound dissent).

⁶⁶ *Joyner v. Joyner*, 59 N.C. (6 Jones Eq.) 322 (1862).

⁶⁷ *Foster v. Withrow*, 201 Ga. 260, 266 (Ga. 1946).

⁶⁸ *State By McClure v. Sports Health Club*, 370 N.W. 2d 844 (Minn. 1985).

żonę za nazbyt wierne realizowanie biblijnego nakazu bycia poddaną mężowi (Ef 5:22), co doprowadziło ją do krzywo przysięstwa⁶⁹.

W Piśmie Świętym znajdowano również fragmenty dowodzące starożytnego rodowodu instytucji konkubinatu (Rdz 35:22; Rdz 49:4; Sdz 19:1–2; 2 Sm 3:7; 2 Sm 16:21)⁷⁰. Z kolei kazus Samarytanki z Ewangelii Jana (J 4:16–18)⁷¹ posłużył sądowi do ukazania sytuacji małżeństwa zawartego w sposób nieważny.

Do Pisma Świętego nawiązywano też w sprawach dotyczących małżeństw osób tej samej płci oraz praw osób żyjących w tego typu związkach. Fragmenty biblijne ukazywały negatywne postrzeganie homoseksualizmu w czasach starożytnych oraz w kulturze chrześcijańskiej (Kpł 18:22; Kpł 20:13; Ez 16:49–50). Odwoływano się również do historii zniszczenia Sodomy i Gomory (Rdz 19)⁷².

Cytaty biblijne pojawiają się w niektórych sprawach rozwodowych. Sądy podkreślały, iż prawna możliwość orzeczenia rozwodu stanowi odejście od nauczania Chrystusa, dla którego małżonkowie, łącząc się ze sobą, stają jednym ciałem, a co „Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19:3–6)⁷³.

W latach 30. ubiegłego wieku miał miejsce przypadek, gdy sąd oddalił pozew małżonki o rozwód, wprost wskazując jako jedną z przyczyn problemów małżeńskich okoliczność, iż żona wbrew biblijnemu nauczaniu nie była poddana mężowi (Ef 5:22)⁷⁴.

Z wypowiedzi Rut do swojej teściowej Noemi wywodzono *per analogiam* zasadę, w myśl której żona mieszka w miejscu obranym przez męża, tak jak uczyniła to Rut: „Nie nalegaj na mnie, abym opuściła ciebie i abym odeszła od ciebie, gdyż: gdzie ty pójdziesz, tam ja pójdę, gdzie ty zamieszkaż, tam ja zamieszkaż, twój naród będzie moim narodem, a twój Bóg będzie moim Bogiem” (Rt 1:16)⁷⁵. W jednej ze spraw rozwodowych sąd jakkolwiek aprobatywnie odniósł się do tej reguły, to jednak zauważył, iż ma ona ograniczenia. W jego ocenie mąż, realizując prawo do wybrania miejsca zamieszkania małżonków, „musi działać racjonalnie i niearbitralnie, uwzględnić bezpieczeństwo, dobro, wygodę i spokój ducha swojej żony”⁷⁶.

Biblijne cytaty pojawiały się przy analizie różnych innych przyczyn rozwodu, takich jak: onanizowanie się jednego z małżonków (sąd określił z powołaniem się na rozdz. 38 Księgi Rodzaju masturbację jako seksualną dewia-

⁶⁹ *State v. Vance*, 626 S.W. 2d 287, 290 (Tenn. Crim. App. 1981).

⁷⁰ *Succession Of Lannes*, 187 La. 17, 23 (La. 1937).

⁷¹ *Bruno v. Bruno*, 221 Ark. 759, 766 (Ark. 1953, Smith dissent).

⁷² *Dean v. District of Columbia* (D.C. Super. Ct. Dec. 30, 1991), *Donaldson v. State*, 2012 MT 288, 119–120 (Mont. 2012); *Baskin v. Bogan*, 766 F. 3d 648, 667 (7th Cir. 2014).

⁷³ *Flanagan v. Flanagan*, 270 Md. 335, 337 n. 3 (1973).

⁷⁴ *McDade v. McDade*, 107 Fla. 552, 553 (Fla. 1933).

⁷⁵ *Butcher v. Butcher*, 363 P. 2d 923, 926 (Wyo. 1961).

⁷⁶ *Campbell v. Campbell*, 281 S.W. 2d 314, 318 (Mo. App. 1955).

cję⁷⁷), odmowa kontaktów seksualnych z mężem (Rdz 2:24; Mk 10:78)⁷⁸ czy cudzołóstwo, w tym homoseksualne, jednego z małżonków (Wj 20:14 i 17; Pwt 22:22; Kpł 20:10; Mt 5:28)⁷⁹.

Dowodząc, iż przesłanki rozwodu w odniesieniu do małżeństwa zawartego z rozsądku są takie same, jak małżeństwa zawartego z miłości, sąd zacytował słowa: „Tym zaś, którzy nie wstąpili w związki małżeńskie, oraz tym, którzy już owdowieli, mówię: dobrze będzie, jeśli pozostaną jak i ja. Lecz jeśli nie potrafiłoby zapanować nad sobą, niech wstępują w związki małżeńskie! Lepiej jest bowiem żyć w małżeństwie, niż płonąć” (1 Kor 7:8–9)⁸⁰.

Cytaty biblijne przywoływano w kontekście różnych aspektów relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem. Uzasadniając regułę, iż prawo do opieki nad dzieckiem należy się rodzicom biologicznym, jeden z sądów nawiązał do przypadku pierwszych rodziców wymienionych w Piśmie Świętym. Zrodzenie się Adamowi i Ewie syna Kaina (Rdz 4:1) stworzyło „naturalne pochodzące od Boga uprawnienie do opieki, wspólnoty i towarzyszenia ich potomstwu”⁸¹. Formułując tezę, iż rodzicowi przysługują prawa rodzicielskie, nawet jeśli nie jest idealnym rodzicem oraz że nie należy zbyt pochopnie mu ich odbierać, sąd odwołał do słów Chrystusa: „Kto z was jest bez grzechu, niech pierwszy rzuci na nią kamień” (J 8:7)⁸².

Biblijna historia rozsądzenia przez króla Salomona sporu o dziecko pomiędzy dwiema kobietami (1 Kr 3:16–28) była wielokrotnie przywoływana przez sądy w sprawach rodzinnych, zwłaszcza dotyczących opieki nad dzieckiem i praw rodzicielskich (np. w sporze między dwoma biologicznymi rodzicami, między rodzicami biologicznymi a adopcyjnymi, między mężem matki a mężczyną, którego ojcostwo potwierdziły badania DNA)⁸³. „Być może, jak zauważył król Salomon wieki temu w bitwie o rodzicielstwo, prawdziwym rodzicem jest ten, który potrafi dobro dziecka wynieść ponad swoje własne”⁸⁴. Podobną uwagę poczynił inny sąd, w reakcji na zastrzeżenie wnioskujących o adopcję, że

⁷⁷ *A. v. A*, 87 N.J. Super. 440, 441 (N.J. Super. App. Div. 1965).

⁷⁸ *Cox v. Cox*, 493 S.W. 2d 371, 373 (Mo. Ct. App. 1973).

⁷⁹ *Chalmers v. Chalmers*, 285 A. 2d 77, 78 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1971); *S.B. v. S.J.B.*, 258 N.J. Super. 151, 153–154 (N.J. Super. App. Div. 1992). Wymienione cytaty biblijne zostały przywołane także w kontekście cudzołóstwa jako przeszkody do naturalizacji. *In Re Johnson*, 292 F. Supp. 381, 384 (E.D.N.Y. 1968).

⁸⁰ *Currie v. Currie*, 120 Fla. 28, 34, (Fla. 1935).

⁸¹ *State ex. rel. Sparks v. Reeves*, 97 So. 2d 20 (Fla. 1957). S.E. Kay, *Redefining Parenthood: Removing Nostalgia From Third-Party Child Custody And Visitation Decisions In Florida*, „Stetson Law Review” 2009, vol. 39, s. 321.

⁸² *In re Moore*, 134 Mich. App. 586, 594 n. 3 (Mich. Ct. App. 1984).

⁸³ Z nowego orzecznictwa zob. np. *Ex Parte John Olyn Tabor*, 840 So. 2d 115, 127–128 (Ala. 2002); *In The Matter Of S.S.*, (Ohio Ct. App. Aug 18, 2005); *In Re Adoption Of C.M.B.R.*, 332 S.W. 3d 793, 845 (Mo. 2011); *Christopher v. Christopher*, 145 So. 3d 42, 57 (Ala. Civ. App. 2012).

⁸⁴ *N.A.H. v. S.L.S.*, 9 P. 3d 354, 365 (Colo. 2000).

cofają wniosek o adopcję, jeśli poprzedni rodzic zastępczy otrzyma prawo do odwiedzin adoptowanego dziecka⁸⁵. Kolejny sąd, uchylając zaskarżone orzeczenie – przyznające opiekę nad jednym dzieckiem ojcu, a nad drugim matce – stwierdził, iż sąd niższego szczebla uczynił to, czego Salomon nigdy nie zamierzał, tj. „podzielił rodzinę i zakończył wspólne zamieszkiwanie dwóch młodych braci”⁸⁶. W następnej sprawie sąd, przywracając matce prawa rodzicielskie, zauważył, iż jej dylemat – odwiedzać dzieci, które negatywnie to przeżywają i nie chcą się z nią spotykać, czy w trosce o ich komfort psychiczny tego nie czynić – był dylematem matki z historii Salomona⁸⁷.

Argumenty przeciwko rotacyjnej opiece nad dzieckiem przez rodziców zostały wzbogacone biblijną zasadą, iż „nikt nie może dwom panom służyć” (Mt 6:24; Łk 16:13)⁸⁸.

Biblijne nauczanie w zakresie małżeństwa, rodziny i moralności seksualnej przywoływano jako okoliczność przemawiającą na niekorzyść rodzica homoseksualisty czy rodzica dopuszczającego się cudzołóstwa w jego staraniach o opiekę nad dzieckiem lub o możliwość odwiedzania dziecka (Rdz 1:27; Rdz 2:24; Wj 20:14; Kpł 18:22; Kpł 20:10 i 13; Pwt 5:18; Hbr 13:4; 1 Kor 6:9–10; Mt 5:27; Rz 13:9; Ga 5:19)⁸⁹. W jednej ze spraw sędzia stwierdził: „Matka lesbijka skrzywdziła te dzieci na zawsze. Przyznanie jej prawa do kontaktów z dziećmi, tak aby mogła uczyć je bycia homoseksualistami, byłoby szczytem złego rozstrzygnięcia dla sądownictwa tego stanu. [Nie może to mieć miejsca] do momentu gdy pokaże, po latach terapii i świadectwa, że nie jest lesbijką prowadzącą obrzydliwe życie (zob. Kpł 18:22) i jest całkowicie niezdolna do skażenia tych dzieci. Po latach leczenia będzie mogła złożyć wniosek o prawo odwiedzin”⁹⁰.

Sądy odnosiły się do Pisma Świętego w kontekście kar cielesnych stosowanych przez rodziców lub opiekunów (np. nauczyciela) wobec dzieci (Prz 13:24;

---

⁸⁵ *Francesco v. Vest*, 866 P. 2d 1175 (N.M. Ct. App 1993).

⁸⁶ *In Re Marriage Of Heath*, 122 Cal. App. 4th 444, 446–447 (Cal. Ct. App. 2004).

⁸⁷ *In re T.C.M.*, 651 S.W. 2d 525, 532 (Mo. Ct. App. 1983). Czasami biblijne odniesienia sędziów budzą obiekcje w związku z ich błędną interpretacją przez tych podnoszących zarzuty. Jeden z prawników kwestionował przed sądem odwoławczym prośbę sędziego do ławy przysięgłych o wydanie „salomonowego wyroku” (por. 1 Krl 3:16–28). Twierdził, iż sędzia zachęcił ławę do rozstrzygnięcia kompromisowego, pośrodku oczekiwań obu stron, na podobieństwo przecięcia dziecka na pół. Sąd Apelacyjny trafnie orzekł, iż biblijnej aluzji nie należy rozumieć dosłownie, a historia z Pisma Świętego posłużyła sędziemu do podkreślenia roli roztropności w ocenie sprawy. „Ława obdarzona salomonowym wyrokiem będzie mądra w rozpoznawaniu prawdy. Zgadzając się z sądem okręgowym, życzymy takiej mądrości każdej ławie”. *Walter Intern. Prod., Inc. v. Salinas*, 650 F. 3d 1402, 1418 (11th Cir. 2011).

⁸⁸ *Phillips v. Phillips*, 13 So. 2d 922, 923 (Fla. 1943)

⁸⁹ *Norman v. Norman*, 27 Wn. 2d 25, 33 (Wash. 1947, Simpson dissent); *Ex parte H.H.*, 830 So. 2d 21, 26 i 38 (Ala. 2002, Moore concurrence).

⁹⁰ *Chicoine v. Chicoine*, 479 N.W. 2d 891, 896 (S.D. 1992, Henderson dissent i concurrence).

Prz 22:15; Prz 23:13–14 i Prz 29:15)⁹¹. Niekiedy zwracano uwagę na wzajemność relacji na linii dziecko–rodzic, skoro jakkolwiek dzieci powinny być posłuszne rodzicom, to jednak rodzice, stosując karcenie i napominanie, nie powinni rozdrażniać swoich dzieci czy pobudzać ich do gniewu (Kol 3:20–21; Ef 6:1–4)⁹².

W sprawie, w której matka zostawiła dziecko w pokoju hotelowym, a później anonimowo poinformowała o nim hotel, sąd uznał, iż kobieta działała z zamiarem porzucenia dziecka. Sędzia, w zdaniu odrębnym podkreślając z kolei, iż celem oskarżonej była troska o zapewnienie choremu dziecku lepszej opieki, posłużył się historią matki Mojżesza (Wj 2:1–10)⁹³.

Czwarte przykazanie Boże „Czcij ojca swego i matkę swoją” (Wj 20:12) oraz napomnienie „Słuchaj ojca, który cię zrodził, i nie gardź twą matką, starszszą!” (Prz 23:22) były wykorzystywane przez sądy do wyrażenia powinności dzieci do opiekowania się swoimi rodzicami i troszczenia się o nich, w tym do ich alimentacji⁹⁴. W normie Dekalogu upatrywano również potwierdzenia prawa osoby przesłuchiwanej do odmowy odpowiedzi na pytanie, jeśli odpowiedź mogłaby doprowadzić do postawienia w stan oskarżenia osób najbliższych⁹⁵.

W Biblii odnajdywano uzasadnienie obowiązków rodzicielskich wobec dzieci – będących „darem Pana” (Ps 127:3)⁹⁶ – takich jak wychowywanie i nauczanie (Pwt 6:6–7; Prz 22:6) czy ich alimentacja⁹⁷. Świadczenia alimentacyjne nie mogą być jednak zbyt dużym ciężarem dla rodzica, gdyż ten stan rzeczy zniechęca go do wspierania własnego dziecka (Pwt 25:4)⁹⁸. Zarazem prawo do alimentów od rodziców nie przysługuje dziecku, które się usamodzielniało i stało niezależne od nich (Rdz 2:24), np. małoletniej zamężnej dziewczynie w stanie separacji, oczekującej na rozwód w domu pomocy dla dzieci i młodzieży⁹⁹.

Cytaty biblijne wspierały wniosek o istnieniu prawa ojca do owoców pracy dziecka (Rdz 42:37)¹⁰⁰ oraz towarzyszyły rozważaniom sądu, czy do umowy pożyczki między matką a synem należy stosować zasady rynkowe (Sdz 17:3)¹⁰¹.

---

⁹¹ *People v. Mummert* 183 Misc. 243, 248 (N.Y. Misc. 1944); *People v. Baldini*, 4 Misc. 2d 913, 916 (N.Y. Misc. 1957); *Ex Parte G.C., Jr.*, 924 So.2d 651, 676 (Ala. 2005); *Griffith v. Latolais*, 32 So.3d 380, 399 (La. Ct. App. 2010).

⁹² *State By McClure v. Sports Health Club*, 370 N.W. 2d 844 (Minn. 1985); *Ex parte E.R.G.* (Ala. Jun 10, 2011, Parker concurrence).

⁹³ *People v. Clark*, 6 Mich.App. 526, 531 (Mich. Ct. App. 1967, Holbrook dissent).

⁹⁴ *Alessandro v. Camelli*, 47 N.Y.S. 2d 237, 239 (Dom. Rel. Ct. 1944); *State v. Opus*, 158 Tex. 196, 234 n. 1 (Tex. 1958, Geenhill dissent); *Laukaitis v. Sisters of Charity*, 135 Mont. 469, 471 (Mont. 1959); *Kelly v. Kelly*, 217 N.J. Super. 147, 157 (N.J. Super. App. Div. 1986); *Ex parte E.R.G.* (Ala. Jun 10, 2011, Parker concurrence).

⁹⁵ *Matthews v. U.S.*, 714 F. 2d 223, 225 (2d Cir. 1985).

⁹⁶ *Ex parte G.C., Jr.*, 924 So. 2d 651, 661 (Ala. 2005, Stuart concurrence).

⁹⁷ *Ex parte E.R.G.* (Ala. Jun 10, 2011, Parker concurrence).

⁹⁸ *White v. White*, 251 Iowa 440, 442–43 (Iowa 1960).

⁹⁹ *Berks County v. Rowan*, 428 Pa. Super. 448, 459 (Pa. Super. Ct. 1993, Cirillo dissent).

¹⁰⁰ *The Etma* 8 F. Cas. No. 4, 542, 803, 804 n. 2 (D. Me. 1838).

¹⁰¹ *Barrick v. Barrick*, 83 A.D. 2d 290 (N.Y. App. Div. 1981, Kupferman dissent).

Z Biblii wywodzono uzasadnienie dla gorszego traktowania dzieci z nieprawego łoża i wytłumaczenie ich niegdysiejszej dyskryminacji (Pwt 23:3; Wj 20:5)¹⁰². Zdarzało się jednak i tak, że sądy przywoływały biblijne przykłady równego traktowania dzieci zrodzonych poza małżeństwem, jak potomstwo Jakuba (Rdz 46)¹⁰³.

Kilkakrotnie sądy nawiązywały do starotestamentowej zasady o przechodzeniu nieprawości ojca na synów i wnuków do trzeciego i czwartego pokolenia (Wj 20:5; Wj 34:7). Pojawia się ona w uzasadnieniach orzeczeń, w których stwierdzano np., iż syn kandydata w wyborach do Kongresu – będący skarbnikiem w jego kampanii wyborczej – ponosi w przeciwieństwie do ojca odpowiedzialność za naruszenie prawa wyborczego¹⁰⁴, spółka matka ponosi odpowiedzialność za zanieczyszczenie środowiska przez spółkę córkę¹⁰⁵, niepełnosprawny uczeń nie traci uprawnień do edukacji zastępczej na skutek pewnych uchybień po stronie jego rodzica¹⁰⁶, dzieci zamordowanej przez męża kobiety, a nie dzieci mężczyzny – który po zabójstwie popełnił samobójstwo – zachowują prawo do wypłaty odszkodowanie z polisy na życie tego mężczyzny (toczące spór dzieci pochodziły z wcześniejszych związków małżonków)¹⁰⁷.

Z Biblii sądy wyprowadzały starożytne korzenie instytucji adopcji. Przywoływano kazus Mojżesza wychowywanego przez córkę faraona (Wj 2:10) oraz historię pobłogosławienia przez Izraela (Jakuba) nie tylko pierwotnego syna Józefa i Asenat, tj. Manassesę, ale również drugiego w kolejności według prawa Efraima (Rdz 41:50–52; Rdz 48:5 i 14–20)¹⁰⁸.

Niekiedy Biblia służyła do uzasadnienia ochrony nasciturusa (Wj 21:22–23). W Nowym i Starym Testamencie doszukiwano się potwierdzenia świętości życia i podmiotowości dziecka poczętego: „Ty bowiem utworzyłeś moje nerki, Ty utkałeś mnie w łonie mej matki. Dziękuję Ci, że mnie stworzyłeś tak cudownie, godne podziwu są Twoje dzieła. I dobrze znasz moją duszę, nie tajna Ci moja istota, kiedy w ukryciu powstawałem, utkany w głębi ziemi” (Ps 139:13–15) oraz „Oto, skoro głos Twego pozdrowienia zabrzmiał w moich uszach, poruszyło się z radości dzieciątko w moim łonie” (Łk 1:44)¹⁰⁹.

---

¹⁰² Np. *Miscovich v. Miscovich*, 688 A. 2d 726, 728 n. 2 (Pa. Super. Ct. 1997); *Kohler v. Bleem*, 654 A. 2d 569, 572 n. 1 (Pa. Super. Ct. 1995).

¹⁰³ *Commonwealth v. Dillworth*, 431 Pa. 479, 497 (Pa. 1968, Musmanno dissent).

¹⁰⁴ *Federal Election Comm'n v. Gus Savage for Congress*, 606 F. Supp. 541, 548 (N.D. Ill. 1985).

¹⁰⁵ *U.S. v. Kayser-Roth Corp.*, 724 F. Supp. 15, 17 (D.R.I. 1989).

¹⁰⁶ *Hogan v. Fairfax County School Board*, 645 F. Supp. 2d 554, 572 (E.D. Va. 2009).

¹⁰⁷ *Robbins v. Prudential Ins. Co.*, 168 F. Supp. 668, 669 (N.D. Fla. 1958).

¹⁰⁸ *In re Adoption of H.D.*, 17 N.J. Super. 230, 233 (N.J. Super. App. Div. 1952); *Bedinger v. Graybill's Executpr and Trustee*, 302 S.W. 2d 594, 597 (Ky. Ct. App. 1957).

¹⁰⁹ *Hicks v. State*, 153 So. 3d 53 (Ala. 2014, Moore concurrence).

Na istotną rolę Pisma Świętego w interpretacji relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem wskazuje sędzia Henderson w zdaniu odrębnym do jednego z wyroków Sądu Najwyższego Południowej Dakoty: „Rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa, nie państwo, i jest najbardziej wpływową instytucją w społeczeństwie. Na gruncie prawa mamy obowiązek chronić i strzec jej i zwracać szczególną uwagę na każdy atak na nią przez państwo. Narodzenie jest tajemnicą Boskiego stworzenia. Żywnione ludzką miłością dzieci są powierzane rodzicom jako część wielkiego Bożego planu. W uwiecznianiu ludzkiej rasy Bóg ustanowił rodziców ponad dziećmi, a prawo powinno zawsze być ostrożne w ingerowaniu w to, co zadekretowano. Dobrze rozumieć godny pochwały zapal państwa w troszczeniu się o nieszczęśliwe dzieci, ale istnieje subtelna równowaga, jaka musi być zachowana, tak aby podstawowa komórka społeczeństwa nie uległa zniszczeniu przez państwo... Piszący te słowa docenia, że nie jesteśmy sądem kościelnym. Jednak kierujemy się Pismem Świętym w poszukiwaniu siły i przewodnictwa. Jest tak dlatego, ponieważ nasz naród opiera się głównie na judeo-chrześcijańskiej etyce. Dowiadujemy się, że obowiązkami rodzicielskimi są wyżywienie w 1 Sm 1:22; szkolenie, jak ustanowiono w Prz 22:6 i Ef 6:4; pouczanie poprzez Ga 4:1–2; odpowiedzialność, jak przedstawiono w 1 Sm 17:15, i dziedziczenie, jak ukazano w Łk 12:13–14. Dzieci mają obowiązki posłuszeństwa poprzez Ef 6:1–3; czczenia swoich rodziców za sprawą Wj 20:12 i Hb 12:9; szacunku dla starszych w związku z Prz 23:22 i 1 P 5:5; opiekowania się swoimi rodzicami mocą słowa 1 Tm 5:4; dzieci mają również obowiązek posłuszeństwa Bogu mocą Pwt 30:2 i Koh 12:1”¹¹⁰.

2.4. Prawo karne

Biblia była pomocna sądom do przedstawienia zasad polityki karnej zarówno tych minionych, jak i tych wciąż aktualnych. Ogólną regułą konieczności odpowiedzialności człowieka za swoje przestępne czyny wyrażają słowa: „Kto gardzi nakazem, ten szkodę ponosi, nagrodę otrzyma, kto rozkaz szanuje” (Prz 13:15)¹¹¹. Jednocześnie celem kary kryminalnej nie jest zemsta: „Do Mnie należy pomsta. Ja wymierzę zapłatę – mówi Pan” (Rz 12:19)¹¹². Przybliżając genezę i ewolucję prawa karnego nawiązywano do biblijnego prawa talionu, czyli reguły „oko za oko” (Wj 21:23–25)¹¹³. Poprzez biblijne odniesienia podkreślano, iż karę

¹¹⁰ *Matter Of S.L.*, 419 N.W. 2d 689, 698 (S.D. 1988, Henderson dissent).

¹¹¹ *Brooks v. State*, 236 So. 2d 751, 754 (Miss 1970).

¹¹² *People v. Flynn*, 32 Misc. 2d 155, 159 (N.Y. Misc. 1962).

¹¹³ *Carnley v. Cochran*, 118 So. 2d 629, 631 (Fla. 1960); *Coker v. Georgia*, 433 U.S. 584, 620 (1977, Burger dissent); *Tison v. Arizona*, 481 U.S. 137, 181 (1987, Brennan dissent); *Payne v. Tennessee*, 501 U.S. 808, 819 (1991).

śmierci powszechnie akceptowano w czasach antycznych, a jedną z funkcji, jaką pełniła, było odstraszenie potencjalnych przestępców (Rdz 9:6; Kpł 24:17; Lb 35:16–31)¹¹⁴.

Za pomocą odwołań do Biblii sądy wskazywały, iż naganność i karalność określonych czynów – współcześnie będących przestępstwami – znano już w czasach antycznych. W Piśmie Świętym potępiono np. zabójstwo (Rdz 4:8–16; Wj 20:13)¹¹⁵, krzywoprzysięstwo (Wj 20:16; Pwt 5:20)¹¹⁶, porwanie (Wj 21:16; Pwt 24:7)¹¹⁷ czy oszustwo (Mk 12:38–40)¹¹⁸.

W sprawach o przestępstwa przeciwko dziecku, w tym o seksualne wykorzystanie małoletnich, cytowano słowa „człowieka z Galilei”: „Lecz kto by się stał powodem grzechu dla jednego z tych małych, którzy wierzą we Mnie, temu byłoby lepiej kamień młyński zawiesić u szyi i utopić go w głębi morza” (Mt 18:6, podobnie Lk 17:2)¹¹⁹. „To liczące 2000 lat zdanie jest najstarsze ze znanych, które mówi o ciągłym wysiłku społeczeństwa do oczyszczenia naszego społeczeństwa z tych, którzy dręczą nasze dzieci”¹²⁰. Karę 20 lat pozbawienia wolności przewidzianą w prawie stanowym za dzieciobójstwo przedstawiono jako łagodną w stosunku do tej wskazanej przez Chrystusa¹²¹.

Prawo Mojżeszowe odnoszono także do współczesnych i nieznanych w starożytności form popełnienia poszczególnych przestępstw. Przykładowo naruszenie praw autorskich sądy kwalifikowały jako pogwałcenie nie tylko prawa państwowego, ale także siódmego przykazania Dekalogu „Nie będziesz kradł” (Wj 20:15)¹²². Sprawca tym czynem pokazał, iż „chciał żąć tam, gdzie nie posiał” (Mt 25:24), gdy tymczasem tylko to „co człowiek siewie, to i żąć będzie” (Ga 6:8)¹²³.

---

¹¹⁴ *People v. Anderson*, 6 Cal. 3d 628, 658 n. 1 (Cal. 1972, McComb dissent); *People v. Love*, 56 Cal. 2d 720, 734 (Cal. 1961, McComb dissent).

¹¹⁵ *Bowers v. Commonwealth*, 555 S.W. 2d 241, 244 (Ky. 1977); *Smart v. Lee Ke*, 873 F. 2d 1558, 1576 n. 25 (4th Cir. 1989, Murnaghan dissent); *Jones v. Donnelly*, 487 F. Supp. 2d 403 (S.D.N.Y. 2007).

¹¹⁶ *People v. Rosen*, 20 Cal. App. 2d 445, 448 (Cal. Ct. App. 1937).

¹¹⁷ *Holman v. State*, 36 Ala. App. 474, 476 (Ala. Crim. App. 1952); *People v. Ordonez*, 226 Cal. App. 3d 1207, 1225 n. 7 (Cal. Ct. App. 1991); *People v. Pearch*, 229 Cal. App. 3d 1282, 1298 (Cal. Ct. App. 1991); *State v. Ripley*, 360 N.C. 333, 335 (N.C. 2006).

¹¹⁸ *State v. Haas*, 138 Ariz. 413, 421 (Ariz. 1984).

¹¹⁹ *State v. Arnett*, 724 N.E. 2d 793, 803 (2000); *State v. Wood*, 235 N.C. 636, 638 (N.C. 1952), zob. też *State v. Carter*, 144 S.E. 2d 826 (N.C. 1965).

¹²⁰ *Veteto v. State*, 8 S.W. 3d 805 (Tex. App. 2000), podobnie *People v. Jagnjic*, 447 N.Y.S. 439, 443 (N.Y. App. Div. 1982, Lupiano dissent).

¹²¹ *Martin v. State*, 354 So. 2d 1114, 1119 (Miss. 1978).

¹²² *Grand Upright Music Limited v. Warner Brothers Records, Inc.*, 780 F. Supp. 182, 183 n. 1 (S.D.N.Y. 1991).

¹²³ *Barclays Capital Inc. v. THEFLYONTHEWALL.COM, Inc.*, 650 F. 3d 876, 894–95 (2d Cir. 2011). Por. *Lee v. U.S.*, 466 F. 2d 11, 13 n. 1 (5th Cir. 1972). Zob. G. Beggs, *Reap what you sow. Lawyer ethics could benefit from an application on Proverbs*, „ABA Journal” 1996, vol. 86, s. 116.

Nierzadko fragmenty biblijne służyły ukazaniu ewolucji w postrzeganiu określonych czynów, w sensie wyekspozowania tego, iż ocena prawna niektórych zachowań uległa na przestrzeni wieków zaostreniu lub złagodzeniu. Egzemplifikacją tego procesu jest odejście od zauważalnego w Biblii laksyzmu w stosunku do przestępstwa zgwałcenia, którego sprawca odkupywał winy, biorąc ofiarę za żonę i wypłacając ojcu dziewczyny odszkodowanie (Pwt 22:28–29)¹²⁴. Uznając konstytucyjność przepisów chroniących ofiary gwałtów przed stereotypowym postrzeganiem (*rape shield law*), sąd wskazał, iż nieufność wobec twierdzeń kobiet, iż zostały zgwałcone, ma źródło historyczne. Przywołał kazus żony Potifara, która z zemsty oskarżyła Józefa o gwałt, kiedy ten nie uległ jej wdziękom (Rdz 30)¹²⁵. W innej jednak sprawie sędzia posłużył się historią Józefa jako argumentem za dopuszczeniem dowodu z historii znajomości oskarżonego z ofiarą¹²⁶. Zwraca przy tym uwagę pewna „niuansowość” interpretowania przestępstwa zgwałcenia przez pryzmat biblijny. W jednej ze spraw ofiara zgwałcenia w zeznaniach stwierdziła, iż w jej pochwie nie znaleziono spermy sprawcy, gdyż ten przerywał penetrację przed orgazmem. Sąd w kontekście tłumaczenia ofiary nawiązał do historii Onana i stosunku przerywanego (Rdz 38:8–10)¹²⁷.

2.5. Moralność publiczna (seksualna)

Niektóre odwołania biblijne łączy pewne wspólne zagadnienie, będące przedmiotem zainteresowania różnych gałęzi prawa. Przykładem takiego zagadnienia jest tzw. moralność publiczna i seksualna. W sprawach skorelowanych z etyką seksualną sądy niejednokrotnie sięgały do Pisma Świętego.

Jeden z sądów, uznając konstytucyjność przepisów penalizujących noszenie stroju topless w miejscach publicznych, przywołał historię Adama i Ewy (Rdz 3:6–11) oraz stwierdził: „Nagość i moralność są nierozzerwalnie wplecione w judeo-chrześcijańską etykę. Pierwsza księga Biblii – Rodzaju – posługuje się nagością i ludzką świadomością o niej do zobrazowania tego, że ludzkość pozyskała wiedzę o tym, co dobre i złe. Nagość w judeo-chrześcijańskiej etyce jest katalizatorem wstydu i niemoralnego zachowania”¹²⁸.

Inny sąd, kwestionując konstytucyjność przepisów strzegących „publicznej przyzwoitości” w odniesieniu do zakazywania tańczenia nago w barze, orzekł, iż

¹²⁴ *Roundtree v. U.S.*, 581 A. 2d 315, 335 (D.C.App. 1990, Schwelb concurrence).

¹²⁵ *Com. v. Strube*, 274 Pa Super. Ct. 199, 204 n. 3 (Pa. Super. Ct. 1979).

¹²⁶ *State v. Jones*, 716 S.W. 2d 799, 803 (Mo. 1986, Blackmar dissent).

¹²⁷ *Smith v. State*, 239 So. 2d 284, 289 (Fla. Dist. Ct. App. 1970).

¹²⁸ *People v. David*, 549 N.Y.S. 2d 564, 567 (Rochester City Court 1989). R. Glazer, *Women's Body Image Ana The Law*, „Duke Law Journal” 1993, vol. 43, s. 125. Zob. także *Arderly v. State*, 56 Ind. 328, 329–330 (1877).

taniec tego typu jest prawnie chronioną formą ekspresji. Określając genezę tańca odwołał się do biblijnych Psalmów (Ps 149:3; Ps 150:4)¹²⁹.

Kolejny sąd, interpretując lokalne przepisy dotyczące biznesu dla dorosłych, zwrócił uwagę na niegdysiejsze traktowanie kobiet, którego świadectwem są słowa „Nauczać zaś kobiecie nie pozwalam ani też przewodzić nad mężem lecz [chęć, by] trwała w cichości” (1 Tm 2:12)¹³⁰.

W sprawach karnych o sodomie, w tym łączoną z pedofilią, sądy czyniły użytek z różnych biblijnych cytatów potępiających praktyki homoseksualne (Rdz 13:13; Rdz 18:20; Kpł 18:22; Kpł 20:13; Pwt 23:18; 1 Krl 14:24; Rz 1:27; 1 Kor 6:9; 1 Tm 1:9–10; Jud 1:7). Przywoływano też historię potraktowania gości Lota w Sodomie (Rdz 19:1–11)¹³¹.

W kontekście spraw o karalną prostytucję sądy cytowały fragmenty piętnujące nierząd (Kpł 19:29; Kpł 21:9) oraz odwoływały się do historii Judy i Tamar (Rdz 38)¹³².

Zdarzało się, iż sądy, oponując przeciwko zbyt szerokiemu postrzeganiu kategorii nieprzyzwoitych czy obscenicznych słów bądź treści, zwracały uwagę, iż można je znaleźć także na kartach Biblii (np. Rdz 19:33; 1 Sm 25:22; 2 Krl 18:27; Pnp 7 i 8; Iz 36:12; Ez 23:3 i 21)¹³³.

3. Biblijne odniesienia w systematyce funkcjonalnej

3.1. Odniesienia biblijne służące przedstawieniu genezy poszczególnych instytucji prawnych i ich ewolucji na przestrzeni wieków

Na Biblię wskazywano jako na źródło historyczne dostarczające informacji o antycznym rodowodzie wielu współczesnych instytucji prawnych przynależących do różnych gałęzi prawa. W kontekście przepadku rzeczy wykorzystanych do popełnienia przestępstwa czy uzyskanych w wyniku przestępstwa (*in rem*

---

¹²⁹ *Miller v. Civil City Of South Bend*, 904 F. 2d 1081 (7th Cir. 1990). Sędzia Manion w zdaniu odrębnym zacytował z kolei: „Słyszeliście, że powiedziano: Nie cudzołóż! A Ja wam powiadam: Każdy, kto pożądliwie patrzy na kobietę, już się w swoim sercu dopuścił z nią cudzołóstwa” (Mt 5:27–28).

¹³⁰ *Dumas v. City Of Dallas*, 648 F. Supp. 1061, 1077, n. 45 (N.D. Tex. 1986).

¹³¹ Z wielu orzeczeń zob. np. *Baker v. Wade*, 553 F. Supp. 1121, 1129 (N.D. Tex. 1982); *Barnhart v. State*, 648 S.W. 2d 696, 698 (Tex. Cr. 1983); *Com. v. Wasson*, 842 S.W. 2d 487, 503 (Ky. 1993, Lambert dissent); *State v. Pattno*, 579 N.W. 2d 503, 509 (Neb. 1998); *Lawrence v. State*, 41 S.W. 3d 349, 361 (Tex. App. 2001).

¹³² *State v. Lunati*, 665 S.W. 2d 739, 745 (Tenn. Crim. App. 1983); *Smithwick v. State*, 762 S.W. 2d 232, 234 n. 2 (Tex Ct. App. 1988).

¹³³ *Ginzburg v. U.S.*, 383 U.S. 463, 482 (1966, Douglas dissent); *F. C. C. v. Pacifica Foundation*, 438 U.S. 726, 771 n. 5 (1978, Brennan dissent); *Todd v. Rochester Community Sch.*, 41 Mich. App. 320, 334 (Mich. Ct. App. 1972).

forfeiture) sądy odwoływały się do reguły, w myśl której „Jeśliby wół pobódl mężczyznę lub kobietę tak, iż ponieśliby śmierć, wówczas wół musi być ukamienowany, lecz nie wolno spożyć jego mięsa, właściciel zaś wołu będzie wolny od kary (Wj 21:28)¹³⁴. Dawna nazwa tej instytucji w *common law*, tj. *deodant*, również miała związek z religią. Łaciński zwrot *Deo dandum* znaczy „do oddania Bogu”. Antecedencji instytucji wywłaszczenia na cele publiczne (*eminent domain*) doszukiwano się z kolei w biblijnej historii zbrodniczego odebrania Nabotowi winnicy przez króla Achaba z inspiracji żony Izebel (1 Krl 21)¹³⁵, ewentualnie też w opowieści proroka Natana o zabrananiu owieczki biedakowi przez bogacza (2 Sm 12:1–4)¹³⁶.

Jako pierwowzór stanu wyższej konieczności wskazano przypadek opisany w Księdze Jonasza, gdy żeglarze wyrzucili do morza ładunek, by uczynić okręt lżejszym i uchronić go od zatopienia podczas sztormu (Jon 1:5)¹³⁷.

Ekspozowaną w Biblii doniosłość dobrego imienia przywoływano w kontekście ochrony prawa do znaku handlowego oraz odpowiedzialności za pomówienie (Wj 20:16; Pwt 19:16–21; Prz 22:1; Koh 7:1)¹³⁸.

Biblią posiłkowano się, wyjaśniając rodowód i *ratio legis* takich innych instytucji prawnych, jak hipoteka (Ne 5:3–4)¹³⁹, delikt zaniedbania (*negligence*) (Rdz 4:9)¹⁴⁰, odpowiedzialność właściciela za szkody wyrządzone przez jego zwierzę (Wj 21:28–29)¹⁴¹, odszkodowanie karne (*punitive damages*) (Wj 21:37)¹⁴², pożyczka i zakaz lichwy (Wj 22:24–25; Kpł 25:36–37; Pwt 23:20–21; Prz 22:7;

---

¹³⁴ Spośród wielu sądowych orzeczeń, w których przywołano Wj 21:28, wskazać można dwa wyroki Sądu Najwyższego: *Calero-Toledo v. Pearson Yacht Leasing Co.*, 416 U.S. 663, 681 n. 17 (1974); *U.S. v. Bajakajian*, 524 U.S. 321, 330 n. 5 (1998). Zob. J. Finkelstein, *The Goring Ox: Some Historical Perspectives on Deodands, Forfeitures, Wrongful Death and the Western Notion of Sovereignty*, „Temple Law Quarterly” 1973, vol. 46, no. 2, s. 169–197.

¹³⁵ *Manufacturing Co. v. Head*, 56 N.H. 386, 398 (N.H. 1876); *James v. City of Greenville*, 227 S.C. 565, 581 (S.C.1955); *Estate Of Basler v. Delassus*, 690 S.W. 2d 791, 794 (Mo. 1985); *Saint Andrews Public Serv. Comm. v. Commissioner of Public Works*, 289 S.C. 68, 71 (S.C. Ct. App.1986); *Tierney v. Planned Indus. Expansion Auth.*, 742 S.W. 2d 146, 150 (Mo. 1988).

¹³⁶ *Rhyne v. Mfg. Co.*, 182 N.C. 489, 526 (N.C. 1921).

¹³⁷ *U.S. v. Moore*, 486 F. 2d 1139, 1181 n. 71 (D.C. Cir. 1973, Leventhal separate opinion); *Toops v. State*, 643 N.E. 2d 387, 388 (Ind. Ct. App. 1994).

¹³⁸ Zob. np. *Pullum v. Johnson*, 647 So. 2d 254, 256 (Fla. Dist. Ct. App. 1994); *Mucci v. Dayton Newspapers, Inc.*, 71 Ohio Misc. 2d 71, 80 (Ohio Com. Pleas 1995); *Wells v. Liddy*, 186 F. 3d 505, 520 (4th Cir. 1999); *Journal-Gazette Co. v. Bandido's, Inc.*, 712 N.E. 2d 446, 484 (Ind. 1999); *Barella v. Exchange Bank*, 84 Cal. App. 4th 793, 795 (Cal. Ct. App. 2000).

¹³⁹ *Connecticut Bank and Trust Co. v. Tennessee Dep't of Revenue*, 769 S.W. 2d 205, 207 n. 2 (Tenn 1989).

¹⁴⁰ *Furr v. Spring Grove State Hosp.*, 53 Md. App. 474, 475 (Md. Ct. Spec. App. 1983).

¹⁴¹ *People v. Sandgren*, 302 N.Y. 331, 340 n. 1 (N.Y. 1951); *State v. Craig*, 329 S.W. 2d 804, 809 (Mo. Ct. App. 1959).

¹⁴² *111 East 88th Partners v. Simon*, 106 Misc. 2d 693, 697 (N.Y. Misc. 1980).

Ne 5:7–11; Ez 18:8; Ez 18:13; Ps 15:5; Łk 6:35)¹⁴³, darowanie długu przez wierzyciela (Pwt 15:1–2)¹⁴⁴, proporcjonalny podział kosztów (*law of apportionment*) (Wj 21:35)¹⁴⁵, prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (Łk 16:1–8)¹⁴⁶, dofinansowanie ze środków publicznych pochówku osób biednych (Mt 27:6–8)¹⁴⁷.

Odniesienia biblijne służyły nie tylko do zreferowania antycznej genezy poszczególnych instytucji prawnych, ale też do określenia charakteru i zakresu poszczególnych praw i powinności jednostki, np. granic odpowiedzialności pełnomocnika za zaniedbania (Łk 19:11–28; Mk 25:14–30)¹⁴⁸ czy prawa pracownika, w tym adwokata i sędziego, do regularnie i w pełnej wysokości wypłacanej płacy (Kpł 19:13; Pwt 24:15; Łk 10:7; Mt 20:1–16; Łk 3:14)¹⁴⁹.

3.2. Odniesienia biblijne będące źródłem informacji o stosunkach społeczno-ekonomicznych, poziomie wiedzy, ludzkich skłonnościach i przypadłościach oraz o standardach moralnych w dawnych czasach

Sąd Najwyższy USA uznaje, iż Biblia ma doniosłość nie tylko jako „narzędzie religijne”, ale może posłużyć do poznawania np. „historii, cywilizacji, etyki, religioznawstwa”¹⁵⁰. Posiada bowiem „niewątpliwą wartość literacką i historyczną obok swej religijnej treści”¹⁵¹.

Z Biblii sądy niejednokrotnie czerpały informacje o poziomie antycznej wiedzy, co następnie wykorzystywano w sprawach z zakresu prawa patentowego. Przykładowo sąd nie podzielił zarzutu o naruszeniu patentu, stwierdzając, iż proces oddzielania kurzu i plew od wartościowego materiału opisany już został

---

¹⁴³ Zob. np. *Allan v. MS Mortgage Co.*, 138 Mich. App. 28, 38 (Mich. Ct. App. 1984); *Steve's Sash Door Co. Inc. v. CECO Corp.*, 751 S.W. 2d 473, 476 (Tex. 1988); *Browner v. District of Columbia*, 549 A. 2d 1107, 1108 (D.C. 1988); *Boyd v. Layher*, 170 Mich. App. 93 (Mich. Ct. App. 1988); *People v. Lee*, 447 Mich. 552, 556 (Mich. 1994).

¹⁴⁴ *In re Diodati*, 9 B.R. 804, 809 n. 3 (Bankr., D. Mass 1981); *In re Cook*, 40 B.R. 903, 907, n. 3 (Bankr., N.D.Ia. 1984); *In re Cohen*, 47 B.R. 871, 873 (Bankr., S.D.Fla. 1985); *In Re Bailey*, 53 B.R. 732, 736 (Bankr. W.D. Ky. 1985); *In Re Johnson*, 54 B.R. 582, 583 (Bankr. S.D. Tex. 1985); *In re Brooks*, 58 B.R. 462, 468 (Bankr., W.D.Pa. 1986); *In Re Sholdan*, 217 F. 3d 1006, 1012 (8th Cir. 2000).

¹⁴⁵ *Lamb-Weston, Inc. v. Oregon Automobile Ins. Co.*, 219 Or. 110, 131 (Or. 1959); *Carriers Ins. Co. v. Am. Policyholders' Ins. Co.*, 404 A. 2d 216, 221–222 (Me. 1979).

¹⁴⁶ *Warren v. State*, 635 So. 2d 122, 123 (Fla. Dist. Ct. App. 1994).

¹⁴⁷ *Bess v. Toia*, 93 Misc. 2d 140, 142 (N.Y. Misc. 1977).

¹⁴⁸ *In re Kruger's Estate*, 139 Misc. 907, 908 (N.Y. Misc. 1931); *Rand v. McKittrick*, 346 Mo. 466, 473 (Mo. 1940).

¹⁴⁹ Zob. np. *Klein v. Employees' Retirement Sys.*, 521 Pa. 330 (Pa. 1989); *In Re Thirteen Appeals Arising Out F San Juan*, 56 F. 3d 295 (1st Cir. 1995); *Blue Cross And Blue Shield Inc. v. Philip Morris, Inc.* (E.D.N.Y. Feb 28, 2002).

¹⁵⁰ *Stone v. Graham*, 449 U.S. 39, 42 (1980).

¹⁵¹ *Edwards v. Guillard*, 482 U.S. 578, 608 (1987, Powell concurrence).

przez proroka Izajasza (Iz 30:24)¹⁵². W sporze patentowym pomiędzy dwoma producentami świec sąd genezy świec szukał w czasach biblijnych (Ps 18:28; Mt 5:15; Łk 15:8)¹⁵³.

Biblijne odniesienia do alkoholu lub generalnie substancji odurzających i używek, a zwłaszcza przestrogi przed ich spożywaniem czy nadużywaniem (Wj 29:40; Kpł 23:13; Lb 6:3; Lb 15:5; Pwt 14:23; Iz 5:11; Iz 28:1–8; Jr 35:5–6; Prz 20:1; Prz 23:29–32; Sdz 13:14; Oz 4:11; Łk 1:15; J 2:1–12; 1 Kor 11:25; 1 Tym 5:23), były przez sądy przywoływane w różnych kontekstach¹⁵⁴. Cytaty o tej tematyce pojawiały się np. w sprawach o naruszenie zakazu prohibicji¹⁵⁵, o zabójstwo popełnione w stanie nietrzeźwości¹⁵⁶ czy o zarejestrowanie znaku handlowego „Madonna” dla oznaczenia wina¹⁵⁷.

W Piśmie Świętym odnajdywano nawet umocowanie dla norm estetycznych. W sprawie legalności zakazu noszenia wąsów i brody u ucznia sąd przywołał słowa: „Czyż sama natura nie poucza nas, że hańbą jest dla mężczyzny nosić długie włosy” (1 Kor 11:14)¹⁵⁸. Z kolei ocena św. Pawła, iż noszenie długich włosów „dla kobiety jest właśnie chwałą. Włosy bowiem zostały jej dane za okrycie” (1 Kor 11:15) znalazły zastosowanie w sprawie o zadośćuczynienie w związku z wypadnięciem powódce włosów po użyciu preparatu w czasie wizyty u fryzjera¹⁵⁹.

Różnorodność kontekstów, w których sądy sięgają do Biblii i bogactwo tematyki objętej biblijnymi cytatami, pozwala mówić o pewnym miszmasz, który znamionuje *argumentum ad Scripturam* w amerykańskim orzecznictwie. Poza powyższymi odesłaniami do Pisma Świętego można podać wiele innych orzeczeń, w których nawiązano do Starego i Nowego Testamentu w celu ukazania np. roli znaków geodezyjnych (Pwt 19:14; Pwt 27:17; Hi 24:2; Prz 22:28; Prz 23:10)¹⁶⁰, postrzegania osób głucho-niemych w dawnych czasach (Mk 9:17)¹⁶¹, niegdyśszego potępiania czarów i wróżenia (Pwt 18:10–12; Ga 5:19–21)¹⁶²,

¹⁵² *Baker v. F.A. Duncombe Mfg. Co.*, 146 F. 744, 747 (8th Cir. 1906).

¹⁵³ *Muench-Kreuzer Candle Co. v. Wilson*, 246 F. 2d 624, 624 n. 2 (9th Cir. 1957).

¹⁵⁴ *Pritchard v. Liggett & Myers Tobacco Co.*, 295 F. 2d 292, 302 (3d Cir. 1961, Goodrich concurrence).

¹⁵⁵ *Eureka Vinegar Co. v. Gazette Printing Co.*, 35 F. 570, 571 (Cir.Ct. E.D.Ark. 1888); *People v. Vandewater*, 250 N.Y. 83, 101–102 (N.Y. 1928, Andrews concurrence); *Shapiro v. Lyle*, 30 F. 2d 971, 973 (W.D. Wash. 1929); *Springfield v. Stevens*, 358 Mo. 699, 710 (Mo. 1949).

¹⁵⁶ *Parks v. State*, 267 So. 2d. 302, 305 (Miss. 1972).

¹⁵⁷ *In Re Riverbank Canning Co.*, 95 F. 2d 327, 329 (C.C.P.A. 1938).

¹⁵⁸ *Lovelace v. Leechburg Area Sch. Dist.*, 310 F.Supp. 579, 586 (W.D.Pa 1970).

¹⁵⁹ *Wilson v. Redken Lab., Inc.*, 562 S.W. 2d 633, 636 (Ky 1978).

¹⁶⁰ *Intl. Paper Realty Co. v. Bethune*, 256 Ga. 54 (Ga. 1986).

¹⁶¹ *People v. Guzman*, 125 Misc. 2d 457, 468 (N.Y. Misc. 1984).

¹⁶² *Matter Of Pellman v. Valentine*, 185 Misc. 873, 875 (N.Y. Misc. 1945); *Ex Parte Snider*, 929 So. 2d 447, 462–63 (Ala. 2005, Parker dissent).

genezy zawodu golibrody (Ez 5:1)¹⁶³, zasady pochówku ciała Żyda w całości (Pwt 21:22–23)¹⁶⁴. Z powołaniem się na Biblię oceniano też poszczególne formy wykorzystywania zwierząt, jak eksperymenty na nich, handel zwierzęcymi skórami, komercyjne walki zwierząt (Rdz 1:26; Rdz 2:19)¹⁶⁵ czy uzasadniano zakaz znęcania się nad zwierzętami (Prz 12:10; Pwt 22:4)¹⁶⁶.

3.3. Odniesienia biblijne jako wskazówka interpretacyjna

Sądy posiłkują się Biblią, ustalając znaczenie różnych terminów języka powszechnego, doniosłych jednocześnie na gruncie języka prawnego i prawniczego. Pismo Święte pełni funkcję podobną do słowników językowych i etymologicznych czy dzieł literackich, np. Szekspira. Przykładowo w jednej ze spraw Sąd Najwyższy, dochodząc do wniosku, że termin „nosi” („carries”) we frazie „nosi broń” obejmuje także „przewożenie broni w pojeździe”, wsparł swoje stanowisko dwoma cytatami biblijnymi: „Studzy jego przewieźli go do Jerozolimy i pochowali go w grobie jego, razem z przodkami, w Mieście Dawidowym” (2 Krl 9:28) oraz „przenoszą swe bogactwa na grzbiecie osłów” (Iz 30:6)¹⁶⁷.

Biblia pomocniczo posłużyła do ustalenia znaczeń także takich terminów jak: „aloes” (J 19:39–40)¹⁶⁸, „bracia” (Ga 6:10)¹⁶⁹, „czólenko” (Hi 7:6)¹⁷⁰, „dobroczynność” (1 Kor 13:8 i 13)¹⁷¹, „drewniany” (1 Kr 5:20)¹⁷², „dzień” (Rdz 1:5)¹⁷³, „dziesięcina” (Ml 3:8–12)¹⁷⁴, „kult” (Mt 18:20)¹⁷⁵, „natychmiast” (Flp 2:23)¹⁷⁶, prze-

---

¹⁶³ *Vann v. Ionta*, 157 Misc. 461, 463 (N.Y. Misc. 1935).

¹⁶⁴ *Kohn v. U.S.*, 591 F. Supp. 568, 573 (E.D.N.Y. 1984).

¹⁶⁵ *Lock v. Falkenstine*, 380 P. 2d 278, 281 (Okla. Crim.App. 1963); *New Jersey Society for Prevention of Cruelty of Animals v. Board of Education*, 91 N.J. Super. 81, 91 n. 3 (N.J. Super. App. Div. 1966); *Nettleton Co. v. Diamond*, 27 N.Y. 2d 182, 187 (N.Y. 1970).

¹⁶⁶ *People v. O'Rourke*, 83 Misc. 2d 175, 181 (N.Y. Misc. 1975).

¹⁶⁷ *Muscarello v. U.S.*, 524 U.S. 125, 128–29 (1998).

¹⁶⁸ *Aloe Creme Lab., Inc. v. Milsan*, 423 F. 2d 845, 847 n. 6 (5th Cir. 1970).

¹⁶⁹ *McGrady v. Liberty National Life Ins., Co.*, 114 So. 2d 324, 324 (Ala. Ct. App. 1959).

¹⁷⁰ *Eastern Airlines, Inc. v. New York Airlines, Inc.* 559 F. Supp. 1270, 1274 (S.D.N.Y. 1983).

¹⁷¹ *Bok v. McCaughn*, 42 F. 2d 616, 618–19 (3d Cir. 1930); *Knecht v. St. Mary's Hosp.*, 392 Pa. 75, 83 (Pa. 1958, Musmanno dissent); *People v. Stone*, 24 Misc. 2d 884, 885 (N.Y. Misc. 1959); *Dejong v. C.I.R.*, 309 F. 2d 373, 377 (9th Cir. 1962); *Saint James Hosp. v. Harris*, 35 F. Supp. 751, 759 (ND. Ill. 1981).

¹⁷² *In Re Collins*, 524 So. 2d 553, 563 (Miss. 1988, Griffin dissent).

¹⁷³ *U.S. v. Liebrich*, 55 F. 2d 341, 342 (M.D. Pa. 1932); *Funches v. State*, 53 Ala. App. 330, 336 (Ala. Crim. App. 1974).

¹⁷⁴ *In re Packam*, 126 B.R. 603, 604 n. 2 (Bankr. D. Utah 1991).

¹⁷⁵ *Whealon v. U.S.*, 191 F. Supp. 945, 950 (Cust. Ct. 1961).

¹⁷⁶ *Leo N. Levi Memorial Hosp. Ass'n v. Caruth*, 213 Ark. 1, 8 (Ark. 1948).

szukać” (J 5:39)¹⁷⁷, „ukraść” (Wj 20:15)¹⁷⁸, „wiara” (Hbr 11:1)¹⁷⁹, „wino” (Lb 6:3–4; Kpł 10:9; Prz 20:1; Prz 23:31; Dn 1:5 i 8; Sdz 13:7; Ez 44:21; Ef 5:18; Tt 2:3; 1 Tm 5:23; Mk 2:22; J 2:7–10)¹⁸⁰, „wykupić” (Oz 13:14)¹⁸¹, „zabójca” (Lb 35:11; Pwt 6:42; Pwt 9:3; Joz 20:3)¹⁸², „zrodzony” (Mt 1)¹⁸³, a nawet poszczególnych przyimków (Iz 53:3; Kpł 25:29)¹⁸⁴.

Z Pisma Świętego korzystano również w sprawach, gdzie termin użyty w nazwie własnej miał biblijny rodowód np. „Dobry Samarytanin” (Łk 10:33) w nazwie organizacji¹⁸⁵, „Petros” (Mt 16:18) w nazwie klubu uczniowskiego¹⁸⁶. Posiłkowano się nią też do wyjaśnienia przydomku oskarżonego „Abandon” (Ap 9:11)¹⁸⁷ oraz znaku handlowego „Wieża Babel” (Rdz 11:4–9)¹⁸⁸. Nazwę instytucji „prawo dobrego Samarytanina” (wyłączenie odpowiedzialności osoby, która ratując życie czy zdrowie drugiego człowieka, wyrządziła mu szkodę) wywodzi się z przypowieści o dobrym Samarytaninie (Łk 10:30–37)¹⁸⁹.

3.4. Odniesienia biblijne wyrażające tzw. ludową mądrość, czyli ogólne prawidłowości życia człowieka i życia społecznego

Niejednokrotnie cytaty biblijne służyły do komunikowania tzw. ludowej mądrości, tj. zdroworozsądkowych oraz ponadczasowych prawideł dotyczących ludzkiego życia i zachowań człowieka.

Zasadę unikania konfliktu interesów i przestrzegania lojalności wyrażano słowami „Nikt nie może dwom panom służyć, bo albo jednego będzie nienawidził, a drugiego będzie miłował; albo z jednym będzie trzymał, a drugim wzgardził” (Mt 6:24, podobnie Łk 16:13)¹⁹⁰. Zasadę tę – zwykle odnoszoną do prawni-

¹⁷⁷ *Lopez v. U.S.*, 373 U.S. 427, 459 (1963, Warren concurrence); *U.S. v. Lee*, 193 F. 2d 306, 313 (2d Cir. 1951, Frank dissent).

¹⁷⁸ *U.S. v. Owens*, 332 A. 2d 752, 754 (D.C.App. 1975).

¹⁷⁹ *Intern. Soc’y for Krishna Consciousness, Inc. v. N.J.*, 532 F. Supp. 1088, 1096 (D.N.J. 1981).

¹⁸⁰ *U.S. v. Silva*, 28 F. 2d 73, 74–75 (D.Wyo. 1928).

¹⁸¹ *People v. Hill*, 141 Cal. App. 3d 661, 668 (Cal. Ct. App. 1983).

¹⁸² *Haager v. State*, 83 Fla. 41, 54 (1922).

¹⁸³ *Wood v. Paulus*, 524 S.W. 2d 749, 763 (Tex Ct. App. 1975).

¹⁸⁴ *Butler v. State*, 551 S.W. 2d 412, 413 (Tex. Grim. App 1977); *Carl Wallace v. Diversified Consultants, Inc.*, 13–2214 (6th Cir. 2014).

¹⁸⁵ *Right Worshipful E. Dist. v. Johnson*, 107 Misc. 249, 250 (N.Y. Misc.1919).

¹⁸⁶ *Bender v. WilliamSPORT Area Sch. Dist.*, 741 F. 2d 538, 554 n. 21 (3d Cir. 1984).

¹⁸⁷ *Dawson v. State*, 581 A. 2d 1078, 1102 n. 26 (Del. 1990).

¹⁸⁸ *Dawn v. Sterling Drug Co*, 319 F. Supp. 358, 360 n. 1 (CD. Cal. 1970).

¹⁸⁹ Z nowego orzecznictwa zob. *Maynard v. Velazquez v. Jiminez*, 172 N.J. 240, 247–248 (N.J. 2002); *Home Star Bank & Fin. Servs. v. Emergency Care & Health Org., Ltd.*, 6 N.E. 3d 128, 141 (Ill. 2014); *Pipeline Sys., Inc. v. Workers’ Comp. Appeal Board*, No. 1577 C.D. 2014 (Pa. Cmmw. Ct. Jul 07, 2015).

¹⁹⁰ Zob. wykaz blisko 400 orzeczeń, w których użyto frazy „nie można dwóm panom służyć”. S. Zgonjanin, *op. cit.*, s. 67–91.

ków jako pełnomocników stron – rzadziej artykułowano za pomocą innych biblijnych fragmentów (1 Tes 5:22; Mt 6:3)¹⁹¹.

Słowa „Ucieka występny, choć go nikt nie goni, lecz prawy jest ufny jak młody lew” (Prz 28:1) cytowano jako wyraz obalalnego domniemania faktycznego, iż ucieczka z miejsca zdarzenia sugeruje winę uciekającego¹⁹². Na winę oskarżonego wskazuje również ukrycie przez niego zwłok zamordowanej osoby, tak jak uczynił Kain (Rdz 4:8–9)¹⁹³.

Sąd, nie podziеляjąc oceny powoda, że niesubordynacja wymaga ustnego sprzeciwu, stwierdził, iż czasami to czyny mówią głośniejszy niż słowa: „Nie każdy, który Mi mówi: «Panie, Panie!», wejdzie do królestwa niebieskiego, lecz ten, kto spełnia wolę mojego Ojca, który jest w niebie” (Mt 7:21–29)¹⁹⁴.

Uznając legalność możliwości nagrywania video przebiegu posiedzeń rady szkolnej, sąd zwrócił uwagę na doniosłość zasady jawności życia publicznego, cytując słowa Jezusa „tylko prawda was wyzwoli” (J 8:32)¹⁹⁵.

Do wskazania, iż wartościowa instytucja prawna (np. służąca ekonomii procesowej doktryna *collateral estoppel* będąca anglosaskim wariantem powagi rzeczy osądzonej) może niekiedy wypaczyć sprawiedliwość, posłużono się mądrością Koheleta, w myśl której „to nie chryżym bieg się udaje, i nie waleczni w walce zwyciężają. Bo czas i przypadek rządzi wszystkim” (Koh 9:11)¹⁹⁶.

Argumentując, iż nawet niewielka kwota pieniędzy przekazana na cele kampanii wyborczej danej partii czy kandydata może być przejawem silnego zaangażowania i oddania darczyńcy – jeśli jest on osobą biedną – nawiązano do biblijnego wdowiego grosza (Mk 12: 41–44; Łk 21:1–4)¹⁹⁷.

Niejednokrotnie sądy artykułowały potrzebę posiadania „mądrości Salomona” do rozstrzygnięcia sprawy¹⁹⁸, w tym cytując słowa prośby Salomona do Bo-

---

¹⁹¹ *U.S. v. Trafficante*, 328 F. 2d 117, 120 (5th Cir. 1964); *International Business Machines Corp. v. Levinz*, 579 F. 2d 271, 282 (3d Cir. 1978).

¹⁹² *California v. Hodari D.*, 499 U.S. 621, 624 (1991); *State v. Lampman*, 45 Wash. App. 228, 235 n. 5 (1986); *People v. Lopez*, 269 Cal. App. 2d 461, 469 (Cal. Ct. App. 1968); *People v. Yazum*, 18 A.D. 2d 409 (N.Y. App. Div. 1963); *United States v. McCarthy*, 301 F. 2d 796 (3rd Cir. 1962).

¹⁹³ *Hickory v. United States*, 160 U.S. 408, 415 (1896).

¹⁹⁴ *Bryant v. Food Lion Inc.*, 100 F. Supp. 2d 346, 365 n. 95 (D.S.C. 2000).

¹⁹⁵ *Maurice River Township Bd. Of. Ed. v. Maurice River Township Teachers' Ass'n*, 189 N.J. Super. 566, 572 (N.J. Super. App. Div. 1982).

¹⁹⁶ *Exch. Comm'n v. Monarch Funding Corp.*, 192 F. 3d 295, 303–304 (2d Cir. 1999); *Liberty Mut. Ins. Co. v. Fag Bearings Corp.*, 335 F. 3d 752, 763 (8th Cir. 2003).

¹⁹⁷ *Ognibene v. Parkes*, 671 F. 3d 174, 197 (2d Cir. 2012, Calabresi concurrence). Zob. też *In re Wiggles*, 7 B.R. 373, 383 (Bankr. N.D.Ga 1980).

¹⁹⁸ *Turner v. Murray*, 476 U.S. 28, 44 (1986, Brennan concurrence i dissent); *Oilfield Safety, Etc. v. Harman Unlimited*, 625 F. 2d 1248, 1250 (5th Cir. 1980); *Martin v. Martin*, 566 So.2d 704, 707 (Miss. 1990); *Castro v. U.S.*, 560 F. 3d 381, 392 (5th Cir. 2009, Smith dissent).

ga o roztropność: „Racz więc dać Twemu słudze serce pełne rozsądku do sądzenia Twego ludu i rozróżniania dobra od zła, bo któż zdoła sądzić ten lud Twój tak liczny?” (1 Kr 3:9)¹⁹⁹.

Nie każda biblijna mądrość zyskiwała aprobatę sądów. Przykładowo sugerowanie ławie przysięgłych zastosowania tzw. złotej reguły (Kpł 19:18; Mt 7:12; Łk 6:31) często uznawano za prawnie niedopuszczalne²⁰⁰. Zdarzało się, że również kwestionowano króla Salomona jako wzorzec dla współczesnego wymiaru sprawiedliwości²⁰¹ czy odmawiano „pełnienia roli super Salomona”²⁰².

3.5. Odniesienia biblijne o celach ilustracyjnych

Liczne odniesienia do Biblii wydają się być rezultatem pewnych *ad hoc* skojarzeń i analogii czynionych przez sąd w kontekście stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy. Ocena adekwatności tych asocjacji jest kwestią wysoce subiektywną. Niektóre wydają się niestosowne i mało trafne, np. porównanie kwestii podziału spornej nieruchomości do historii z niedoszłym podziałem dziecka przez króla Salomona²⁰³.

Inne porównania i odwołania do Pisma Świętego mają mniejszą bądź większą wartość ilustracyjną, pełniąc rolę językowej metafory. W sprawie o odszkodowanie z powodu kopnięcia przez klacz imieniem Izebel sąd wyjaśnił, kim była biblijna królowa o tym samym imieniu. W jego ocenie cechy antycznej królowej, tj. „zuchwałość, gwałtowność, brak skrupułów, złośliwość”, były udziałem także narowistego konia²⁰⁴.

Spory biznesowe między dwoma braćmi porównano do sporu pomiędzy Kainem i Ablem (Rdz 4:1–6)²⁰⁵, okres bessy i hossy w działalności przedsiębiorstw będących stronami postępowania do siedmiu chudych i tłustych lat wspomnianych w Księdze Rodzaju (Rdz 41)²⁰⁶, budynek bezskutecznie wystawiony na sprzedaż do bezowocnego drzewa figowego przeznaczonego do wycinki (Łk

¹⁹⁹ *Roberts v. Roberts*, 35 Md App. 497, 498 (Md. Ct. Spec. App. 1977).

²⁰⁰ *Danner v. Mid-State Paving Co.*, 252 Miss. 776, 783 (Miss. 1965); *Beaumaster v. Crandall*, 576 P. 2d 988, 994 n. 10 (Alaska 1978); *Adkins v. Aluminium Co. of America*, 110 Wash. 2d 128, 139 n. 17 (Wash. 1988); *Cam's Rugs v. Buck*, 87 Md. App. 561, 566 (Md. Ct. Spec. App. 1991).

²⁰¹ *U.S. for Use and Benefit of Balzer Pacific Equipment Co. v. Fidelity Deposit Co. of Maryland*, 895 F. 2d 546, 555 n. 5 (9th Cir. 1990, Kozinski dissent).

²⁰² *Davis v. Davis*, 280 Md. 119, 120 (Md. 1977).

²⁰³ *Brugman v. Bloomer*, 234 Iowa 813, 815 (Iowa 1944).

²⁰⁴ *Ewing v. Prince*, 425 S.W. 2d 732 (Ky. Ct. App. 1968).

²⁰⁵ *Beane v. Beane* (D.N.H. Mar 01, 2012).

²⁰⁶ *Res Holding Corp. v. Manning*, 558 F. 2d 1127, 1128 n. 1 (2d Cir. 1977); *Daughters of Miriam Ctr. For Aged v. Mathews*, 590 F. 2d 1250, 1262 (3d Cir. 1978); *Coastal (Bermuda) Ltd. v. E.W. Saybolt Co.*, 761 F. 2d 198, 204 (5th Cir. 1985).

13:7)²⁰⁷, upór strony w kwestionowaniu ugruntowanej zasady prawnej do uporu wdowy w proszeniu sędziego o wstawiennictwo (Łk 18:2–5)²⁰⁸, plagę much dręczącą powoda i związaną z hodowlą świń u sąsiada do biblijnej szarańczy (Ap 9:2–12)²⁰⁹, pobitą kobietę o licznych problemach zdrowotnych do opisanej w Biblii kobiety cierpiącej na krwotok (Mk 5:25–26)²¹⁰.

Słowa „Do mrówki się udaj, leniwcze, patrz na jej drogi – bądź mądry” (Prz 6:6) skierowano w ramach pouczenia do władz niegospodarnego hrabstwa²¹¹, a przykazanie „Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego” (Kpł 19:18; Mt 22:39) przywołano w sprawach sporów sąsiedzkich²¹².

Niekiedy konfrontowano rozpoznawaną sprawę z biblijnymi opisami *prima facie* analogicznych przypadków. Jeden z sądów przeciwstawił sprawę o zabójstwo, w której oskarżony zakopał skrycie zwłoki zamordowanej żony w piasku, do usprawiedliwionego zabicia przez Mojżesza pewnego Egipcjanina i ukrycia jego ciała również w piasku (Wj 2:11–15)²¹³. Inny sąd, uznając legalność zakazywania obejmowania przez kobiety w wojsku stanowisk związanych z walką zbrojną, zauważył jednak, iż historia zna przypadki, gdy kobiety z powodzeniem pełniły służbę na polu walki, jak np. biblijna Debora (Sdz 4:4–24)²¹⁴. Kolejny sąd orzekł, iż mężczyzna pracujący na pełnym etacie mechanika samochodowego, a w mniejszym wymiarze czasu angażujący się w posługę religijną jako duchowny, nie ma prawa do zwolnienia z odbycia służby wojskowej – również św. Paweł pracował fizycznie jako budowniczy namiotów (Dz 18:33; Dz 20:34; Tes 2:7–8)²¹⁵.

Niektórym porównaniom nie sposób odmówić pewnej błyskotliwości i spostrzegawczości. Oceniając zdolność pozwanego do poniesienia kosztów pomocy prawnej w sprawie rozwodowej, sąd zauważył, iż jakkolwiek pozwany mało zarabiał, to mimo to pozwalał sobie „na takie luksusy jak 24-letnia kochanka, jej dziecko i nowy autovan”. Według sądu „Jego siła nabywczą przy niewielkich dochodach przypomina cud rozmnożenia pięciu bochenków chleba i dwóch małych ryb” (Mt 14:15–21; Mk 6:34–44; Łk 9:12–17; J 6:5–13)²¹⁶.

²⁰⁷ *U.S. v. Ryan*, 41 F. 3d 361, 369 (8th Cir. 1994, Arnold concurrence i dissent).

²⁰⁸ *Tarrant Cty Wtr Ctrl v. Crssland*, 781 S.W. 2d 427, 439 (Tex. App. 1989).

²⁰⁹ *Aires v. Dupree*, 210 Ark. 797, 801 n. 3 (Ark. 1946).

²¹⁰ *In re Saylor*, 1 Ohio Misc. 2d 1, 2 (Ohio Misc. 1982).

²¹¹ *U.S. v. Jefferson County* (N.D. Ala. Aug 20, 2013).

²¹² *McCullough v. Hartpence*, 141 N.J.Eq 499, 500 (N.J. 1948); *Eastland Woods v. Tallmadge*, 2 Ohio St. 3d 185, 192 n. 9 (Ohio 1983, Brown dissent). Zob. M. Greenlee, *Echoes of the Love Command in the Halls of Justice*, „Journal of Law and Religion” 1995, vol. 12, no. 1, s. 255–270.

²¹³ *Jenkins v. State*, 120 Fla. 26, 26–27, 161 So. 840 (Fla. 1935).

²¹⁴ *Hill v. Berkman*, 635 F.Supp. 1228, 1238–39 (E.D.N.Y. 1986).

²¹⁵ *U.S. v. Kenstler*, 250 F. Supp. 833, 836 (W.D. Pa. 1966).

²¹⁶ *Ferrigno v. Ferrigno*, 279 A. 2d 141 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1971). Tak samo *In Re Marriage of Gaddis*, 632 S.W. 2d 326 (Mo. Ct. App. 1982).

Inny sąd stwierdził, że nie powinno być zaskoczeniem, że prawnik jednej ze stron podniósł w apelacji aż 80 różnych błędów wyszukanych w 1258 stronach protokołu sądowego, skoro przedstawiciele innej profesji, tj. średniowieczni teologowie, byli w stanie z jednego wersetu Listu św. Pawła do Galatów (Ga 3:10) wyprowadzić 29 wad i złych uczynków człowieka²¹⁷.

W sprawie, w której świadek imieniem Łazarz bezprawnie odmówił składania zeznań, sąd skonfrontował jego przypadek z historią biblijnego Łazarza (J 11:21–44). Stwierdził: „Łazarz z Biblii nie miał kontroli nad swoją śmiercią i również nad swoim powrotem do życia. Ale obecny tutaj współczesny Łazarz jest panem zarówno swojej sądowej śmierci i swego sądowego zmartwychwstania. Swoim własnym wyborem prosi się o mauzoleum zakładu karnego, które sąd może mu sprawić, zarazem trzymając klucz do drzwi, przez które nie musi, ale chce przejść. Wszystko, co musi uczynić, to mówienie. Jeśli jednak będzie upierał się przy ciszy, to będzie to cisza pokutnego grobu na czas określony przez ławę przysięgłych”²¹⁸.

Sięganie do Pisma Świętego w niektórych sprawach wydaje się redundantne – nie służy w zasadzie żadnym celom argumentacyjnym czy klaryfikacyjnym. W sprawie cywilnoprawnej o odszkodowanie z powodu doprowadzenia do uśmiercenia ryb w rzece sąd znaczną część wyroku poświęcił omówieniu biblijnych fragmentów dotyczących ryb i wody, rozpoczynając od wskazania, iż ryby są dziełem Boga, który powołał je do życia w piątym dniu stworzenia świata (m.in. Rdz 1:26 i 28; Rdz 7:12, 20 i 24; Rdz 8:3; Jon 1:4; Mt 15:36; J 21:3 i 6)²¹⁹.

Podkategorią omawianego typu biblijnych odniesień są cytaty biblijne służące do skomentowania przez sędziów błędnego, ich zdaniem, rozstrzygnięcia sądu. Czynią to w zdaniu odrębnym do wyroku wydanego w sprawie, w której wchodzili do składu sędziowskiego.

Jeden z sędziów „pocieszył” pozwanego słowami Jezusa na krzyżu „Ojcze, przebacz im, bo nie wiedzą, co czynią” (Łk 23:34)²²⁰. Inny, nie podzielając zasadności wymierzenia oskarżonemu adwokatowi surowej sankcji w postaci wydalenia z palestry, zarzucił sędziowskiej większości, że nie uwzględniła biblijnego postulatów przebaczenia bliźniemu „siedemdziesiąt siedem razy” (Mt 18:21–22)²²¹. W podobnej sprawie sędzia, kwestionując wykluczenie na zawsze z pale-

---

²¹⁷ *Fountain v. Marta*, 179 Ga. App. 318, 319 (Ga. Ct. App. 1986). Sąd wskazał też na Księgę Powtórzonego Prawa (Pwt 28:16–68). W rzeczywistości w Liście do Galatów (5:19–21) odnaleźć można krótszą listę grzechów. Zob. też *Coolik v. Hawk*, 133 Ga. App. 626, 628 (Ga. Ct. App. 1974).

²¹⁸ *In Re Lazarus*, 276 F. Supp. 434, 448 (CD. Cal. 1967).

²¹⁹ *Hampton v. North Carolina Pulp Co.*, 49 F.Supp. 625, 625–27, 628, 630, 632 (E.D.N.C 1943).

²²⁰ *Wolford v. Tankersley*, 107 Idaho 1062, 1092 (Idaho 1984, Bistline dissent).

²²¹ *Brodstein Disbarment Case*, 408 Pa. 84, 94 (Pa. 1962, Musmanno dissent).

stry adwokata, który dla uniknięcia odpowiedzialności dyscyplinarnej obiecał więcej nie wykonywać zawodu, przywołał kazus syna marnotrawnego (Łk 15:11–32)²²².

W zdaniach odrębnych sędziowie przestrzegali swoich kolegów przed skłonnością do wymierzania nadmiernych kar (Pwt 25:2–3)²²³ czy sugerowali im przed wydaniem następnej opinii sięgnięcie po radę do Biblii, konkretnie do słów: „I głupi, gdy milczy, wydaje się mądrym, kto wargi zamyka – bezpieczny” (Prz 17:28)²²⁴.

Sąd stanowy, krytykując stanowisko jednego z federalnych sądów apelacyjnych, który odmówił uznania orzeczenia innego federalnego sądu apelacyjnego – przyjmując jego błędność – zarzucił mu, że widzi drzazgę w oku swego brata, a nie dostrzega belki we własnym oku (Mt 7:3; Łk 6:41–42)²²⁵.

3.6. Odniesienia biblijne będące odpowiedzią na biblijną argumentację strony postępowania

W niektórych przypadkach odwoływanie się do Biblii okazuje się być „bronią obosieczną”. W reakcji na posłużenie się przez stronę postępowania biblijnym cytatem, sąd również sięgał do Pisma Świętego, przywołując fragment o konkurencyjnym przesłaniu.

W odpowiedzi na wyjaśnienia oskarżonych rodziców, usprawiedliwiających fizyczne karcenie dzieci czy ich głodzenie postanowieniami Pisma Świętego, sąd prowokacyjnie odpowiednio spytał się ich, czy aprobują także biblijną regułę nakazującą ukamienować zbuntowane dziecko (Pwt 21:18–21)²²⁶ oraz zacytował słowa: „Gdy którego z was syn prosi o chleb, czy jest taki, który poda mu kamień? Albo gdy prosi o rybę, czy poda mu węża?” (Mt 7:9–10; Łk 11:11)²²⁷.

W sprawie pastora jednego z protestanckich Kościołów uzasadniającego biblijną legitymację członków kierowanej przez niego wspólnoty religijnej do noszenia jadowitych węży podczas religijnych nabożeństw (Mk 16:17–18) sąd zauważył, iż Stary i Nowy Testament wydają się sprzeciwiać tym praktykom (Koh 10:11; 1 Kor 10:9)²²⁸.

W kolejnej sprawie rezerwista twierdził, iż władze wojskowe powinny mu zezwolić na zasłonięcie peruką długich włosów. Prawnik reprezentujący armię,

---

²²² *The Florida Bar v. Berger*, 358 So. 2d 78, 79 (Fla. 1978, Boyd concurrence i dissent).

²²³ *Sherman v. Kaiser*, 664 A. 2d 221, 323 n. 12 (Pa. Cmmw. Ct. 1995, Friedman dissent).

²²⁴ *Crump v. Beckley Newspapers, Inc.*, 320 S.E. 2d 70, 76 (W. Va. 1984, Neely dissent).

²²⁵ *Florida Dept. of Corrections v. Hanson*, 903 So. 2d 282 (Fla. Dist. Ct. App. 2005).

²²⁶ *South Carolina Dept. of Social Serv. v. Father & Mother*, 294 S.C. 518, 522 (S.C. Ct. App. 1988).

²²⁷ *State v. Trebilcock*, 43930–1 (Wash. Ct. App. 2014).

²²⁸ *State v. Pack*, 527 S.W. 2d 99, 105 n. 7 (Tenn. 1975).

sprzeciwiając się temu roszczeniu, przywołał historię Absaloma, który uciekając na mule po przegranej bitwie, zaczął swoimi długimi włosami o gałęzie dębu i zawisł na drzewie. Dzięki temu dowódca wojsk Dawida, Joab, dogonił go i wraz z giermkami zabił (2 Sam 18:9–15). W reakcji na argumentację armii sędziego odpowiedział: „Jakkolwiek sąd docenia metaforyczne użycie przez rząd biblijnej historii Absaloma, metafory nie zastępują faktów i mogą być bronią obosieczną”. Wskazał w tym kontekście na historię Samsona, którego siła brała się stąd, że głowy jego „nie dotknęła nigdy brzytwa” i który stracił swą moc, gdy z podstępem Dalili obcięto mu we śnie włosy (Sdz 16:17–19)²²⁹.

Niekiedy sądy, jakkolwiek odrzucają doniosłość religijnej argumentacji strony postępowania dla rozstrzygnięcia sprawy, to zarazem nie kwestionują całkowicie pozaprawnej zasadności tej argumentacji. Przykładowo sąd, odnosząc się do wyjaśnień oskarżonego, iż zamordował pod wpływem nakazu Boga, przywołał przypadki, gdy Bóg rzeczywiście sugerował konkretnym osobom konkretne zachowania, np. polecenie Noemu zbudowania arki (Rdz 6:13–22), wezwanie Abrahama do złożenia w ofierze swego syna Izaaka (Rdz 22:1–2), posłanie Saula do zniszczenia Amalekitów (1 Sam 15:1–3)²³⁰.

3.7. Odniesienia biblijne jako pozaprawna podstawa rozstrzygnięcia przez sąd rozpoznawanej kwestii prawnej

Najbardziej problematyczne z punktu widzenia legalności są odniesienia biblijne pełniące *de facto* rolę podstawy merytorycznej decyzji sądu, zarówno decyzji finalnej (wyroku), jak i różnych decyzji podejmowanych w toku postępowania. Opieranie się na Piśmie Świętym jako prawie wyznaczającym sposób rozstrzygnięcia partykularnych kwestii zawisłych przed sądem, niezależnie od obowiązujących przepisów, stanowi naruszenie zasad rzetelnego procesu i jest przyczyną uchylecia wyroku, nawet jeśli rozstrzygnięcie to *per se* nie narusza prawa, tj. mieści się w jego granicach.

W jednej ze spraw sąd, oddalając pozew, w którym dochodzone stwierdzenie zmiany stanu cywilnego jako następstwa zmiany płci stwierdził: „Zmiana płci nie może uczynić z mężczyzny kobietę albo z kobiety mężczyznę”. Wyrażenie zgody na zmianę płci byłoby „wspieraniem tego, co fałszywe”. Sąd powołał się na DNA jako wyznacznik kobiecości i męskości, ale też na słowa Księgi Rodzaju: „Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do

---

²²⁹ *Harris v. Kaine*, 352 F. Supp. 769, 777 (S.D.N.Y. 1972). Oba podane cytaty przywołano również w innym wyroku stwierdzającym konstytucyjność ograniczenia długości włosów żołnierzy. *McWhirter v. Froehlke*, 351 F. Supp. 1098, 1101 (D.S.C. 1972).

²³⁰ *State v. Lafferty*, 749 P. 2d 1239, 1246 (Utah 1988).

nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi»” (Rdz 1:27–28)²³¹.

Inny sąd, określając wysokość kaucji dla byłego skarbnika Kościoła episkopalnego, wskazał, iż kwota kaucji stanowi podwójność sumy pieniędzy zdefraudowanych przez oskarżonego zgodnie z biblijnym nakazem [„to, co ukradł (...) odda w podwójnej ilości”, Wj 22:3]²³².

Podsumowanie

Przywołane orzecznictwo obrazuje wielość funkcji, jakie biblijne odniesienia pełnią w praktyce stosowania prawa, oraz mnogość kontekstów, w których sądy sięgają do Pisma Świętego. Studium amerykańskiego *case-law* pozwala dostrzec nowy wymiar doniosłości Pisma Świętego na polu prawa. Zwykle jurydyczna relewantność Biblii jest sprowadzana do prawa religijnego rozpatrywanego w aspekcie historycznym. Niniejsze opracowanie pokazuje natomiast możliwe kierunki wykorzystania fragmentów Starego i Nowego Testamentu w ramach działalności orzeczniczej. Nie oznacza to jurydyzacji Pisma Świętego w sensie jego prawnej pozytywizacji. Nie jest ono źródłem prawa amerykańskiego i tym samym nie stanowi podstawy sądowych rozstrzygnięć. Sądy USA pomocniczo sięgają do niego jako do pewnej skarbnicy wiedzy tak historycznej, jak i ponadczasowej, na podobieństwo subsydiarnego wykorzystywania innych dzieł literackich²³³. Odniesienia biblijne pojawiające się w uzasadnieniach sądowych orzeczeń są jedną z form powoływania się przez sędziów na swoje życiowe doświadczenie w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Aplikacja prawa do stanu faktycznego sprawy wymaga każdorazowo poczynienia aktów interpretacji, oceniania i wartościowania. Pismo Święte pełni jednak funkcję nie tyle determinanta sądowych ustaleń, co bardziej narzędzia pomocnego do artykułowania i klaryfikacji przeprowadzonych rozważań i finalnych wniosków. Z tego względu istotnemu osłabieniu – choć nie usunięciu – ulega przyczyna obiekcji co do legalności sięgania do Biblii praktyce jurysdykcyjnej. Zagadnienie zgodności *argumentum ad Scripturam* z zasadami procesowymi i ustrojowymi nie stanowiło, jak zaznaczono we wstępie, przedmiotu niniejszego opracowania.

Skala posługiwania się cytatami biblijnymi w sądowych wyrokach jest cechą wyróżniającą amerykańskie orzecznictwo na tle działalności jurysdykcyj-

---

²³¹ Wyrok Sądu Okręgowego dla Hrabstwa Oklahoma z 2 września 2011 r. w sprawie z powództwa Stevena Charlesa Harvey’a (No. CV–2011–1075).

²³² Za: *National & International Religion Report*, red. E. Plowman z 2 lipca 1990 r.

²³³ M. Henderson, *Citing Fiction*, „Green Bag” 2008, vol. 11, s. 171–185.

nej sądów innych świeckich państw²³⁴, stanowiąc swoiste *differentia specifica* judykatury USA. Praktykę sięgania przez sądy w Stanach Zjednoczonych do Pisma Świętego przy sporządzaniu uzasadnień orzeczeń – nieznaną w ogóle lub nie na taką skalę judykatorom innych państw liberalnych – można tłumaczyć na kilka sposobów. Po pierwsze, pozostaje ona w związku z historyczną rolą, jaką chrześcijaństwo różnych denominacji odegrało w powstaniu USA i ukonstytuowaniu się ich porządku prawnego. Po drugie, amerykańskie społeczeństwo uchodzi za jedno z najbardziej religijnych w kulturze Zachodu. Procesy laicyzacji i prywatyzacji religii nie są tutaj tak pogłębione jak w Europie. Po trzecie, w omawianej praktyce dostrzec można przejaw znamionującego Amerykanów pragmatyzmu. Sądy operują takimi środkami ekspresji, które są skuteczne w sensie klaryfikacyjnym i perswazyjnym wobec adresatów orzeczeń. Dla osób nieobeznanych z prawem – a takimi są w większości podsądni – cytaty biblijny czy biblijna opowieść może *in concreto* lepiej wyjaśniać zawłości prawa czy tłumaczyć prawną ocenę stanu faktycznego niż argumentacja czysto jurydyczna.

Tytułowe zagadnienie znajduje się na peryferiach zainteresowania jurysprudencji. Wymaga ono bardziej pogłębionych badań, zwłaszcza z pogranicza teorii i filozofii prawa, prawa konstytucyjnego czy prawa wyznaniowego.

Bibliografia

- Adamski M., *Sądy administracyjne: nieplacenie podatków to grzech*, <http://www4.rp.pl/arttykul/887963-Sady-administracyjne--nieplacenie-podatkow-to-grzech.html>.
- Beggs G., *Reap What You Sow. Lawyer Ethics Could Benefit From an Application on Proverbs*, „ABA Journal” 1996, vol. 86.
- Brewbaker W., *The Bible as a Law Book? Thomas Aquinas on the Juridical Uses of Scripture*, „Rutgers Journal Of Law & Religion” 2010, no. 12.
- Cochran R., VanDrunen D., *Law and the Bible: Justice, Mercy and Legal Institutions*, Downers Grove 2013.
- Federer W., *The Ten Commandments & Their Influence on American Law. A Study in History*, St. Louis 2003.
- Finkelstein J., *The Goring Ox: Some Historical Perspectives on Deodands, Forfeitures, Wrongful Death and the Western Notion of Sovereignty*, „Temple Law Quarterly” 1973, vol. 46.
- Glazer R., *Women's Body Image Ana The Law*, „Duke Law Journal” 1993, vol. 43.
- Greenlee M., *Echoes of the Love Command in the Halls of Justice*, „Journal of Law and Religion” 1995, vol. 12, no. 1.
- Henderson M., *Citing Fiction*, „Green Bag” 2008, vol. 11.
- Jäger P., *Quae Sunt Caesaris, Caesari. Náboženskě Odkazy V Judikatuře* [w:] R. Dávid, D. Sehnálek, J. Valdhans, *Dny práva – 2010 – Days of Law*, Brno 2010.

---

²³⁴ Zob. jednak P. Jäger, *Quae Sunt Caesaris, Caesari. Náboženskě Odkazy V Judikatuře* [w:] R. Dávid, D. Sehnálek, J. Valdhans, *Dny práva – 2010 – Days of Law*, Brno 2010, s. 2848–2860.

- Kay S.E., *Redefining Parenthood: Removing Nostalgia From Third-Party Child Custody And Visitation Decisions In Florida*, „Stetson Law Review” 2009, vol. 39.
- Maroń G., *Biblijne uwagi sędziów podczas procesu karnego w świetle orzecznictwa sądów odwoławczych USA*, „Studia Prawnoustrojowe” 2016, nr 31 (w druku).
- Medina M., *The Bible Annotated: Use of the Bible in Reported American Decisions*, „Northern Illinois University Law Review” 1991, vol. 12.
- National & International Religion Report*, red. E. Plowman z 2 lipca 1990 r.
- O’Mathuna D., Amundsen D., *Historical and Biblical References in Physician-Assisted Suicide Court Opinions*, „Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy” 1998, vol. 12, no. 2.
- O’Neil P., *Courts and the Bible* [w:] *Religion and American Law: An Encyclopedia*, red. P. Finkelman, New York 2000.
- Reid Krell M., *And the Spirit of the Lord Spake within Them: Biblical References by State Appellate Courts, 1900–1999*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1728932.
- Turner Johnson J., *The Bible in American Law, Politics, and Political Rhetoric*, Philadelphia 1985.
- Welch H., *Bible in American Law* [w:] *Encyclopedia of American Civil Liberties*, P. Finkelman (red.), New York 2006, vol. 1.
- Zgonjanin S., *Quoting the Bible. The Use of Religious References in Judicial Decision-Making*, „New York City Law Review” 2005, vol. 9.

Streszczenie

W artykule omówiono problematykę odwoływania się do Biblii w praktyce orzeczniczej sądów w Stanach Zjednoczonych. Studium orzeczeń sądów federalnych i stanowych ujawnia wielość celów, dla których amerykańscy sędziowie posługują się biblijnymi cytatami. Autor zaproponował dychotomiczną typologię sądowej biblijnej argumentacji, którą nazwano *argumentum ad Scripturam* – tj. funkcjonalną i przedmiotową. Odwołania do Pisma Świętego w uzasadnieniach wyroków sądowych są omawiane odpowiednio przez pryzmat funkcji, jakie te odwołania pełnią, oraz pod kątem przynależności ich tematyki do poszczególnych dogmatyk prawnych. Orzecznictwo amerykańskie dowodzi, że biblijne opowieści, metafory i postacie mogą być pomocne w wyjaśnianiu i tłumaczeniu różnych zagadnień prawnych.

Słowa kluczowe: biblijne odwołania, orzeczenia sądowe, Stany Zjednoczone

BIBLICAL REFERENCES IN THE U.S. CASE LAW

Summary

The paper deals with explicit references to Bible in judicial decision-making in the United States. The study of federal and state court opinions reveals the variety of purposes for which judges use biblical passages. An author proposed a twofold typology of judicial biblical argumentation – which was named *argumentum ad Scripturam* – namely functional and subject one. Biblical references in American court opinions are discussed either in terms of their functions or their subject's adherence to particular legal dogmatics. The U.S. case law proves that biblical stories, metaphors and characters can be helpful in explaining and clarifying some legal issues.

Keywords: biblical references, court opinions, USA